Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi avioliittolain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan muutettaviksi avioliittolakia, oikeudenkäymiskaarta ja tuomioistuinmaksulakia.

Avioliittolakiin ehdotetaan lisättäviksi säännökset, jotka mahdollistavat pakottamalla solmitun avioliiton purkamisen kumoamalla. Kumotun avioliiton oikeusvaikutukset vastaisivat avioeron oikeusvaikutuksia kuitenkin sillä erotuksella, että kumotun avioliiton seurauksena puolison siviilisääty palautuu siihen, mikä se oli ennen kumotun avioliiton solmimista. Oikeudenkäymiskaareen ja tuomioistuinmaksulakiin ehdotetut muutokset liittyvät avioliiton kumoamista koskevaan sääntelyyn.

Pakottamalla solmitun avioliiton purkamista koskeva ehdotus liittyy pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelmassa olevaan kirjaukseen pakkoavioliittojen mitätöinnistä osana turvallisen oikeusvaltion kehittämistä ja rikosuhrien aseman parantamista.

Avioliittolakia ehdotetaan lisäksi muutettavaksi siten, että ulkomailla alaikäisenä solmittu avioliitto tunnustetaan vain erityisestä syystä, jos ainakin toisella aviopuolisoista oli avioliiton solmimishetkellä asuinpaikka Suomessa.

Lait on tarkoitettu tulemaan voimaan mahdollisimman pian.

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ....1
PERUSTELUT....4
1 Asian tausta ja valmistelu....4
2 Nykytila ja sen arviointi....5
2.1 Pakkoavioliitto ilmiönä....5
2.2 Avioliiton purkaminen....6
2.2.1 Nykytila....6
2.2.2 Nykytilan arviointi....6
2.3 Ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustaminen....7
2.3.1 Nykytila....7
2.3.2 Nykytilan arviointi....8
2.4 EU-oikeus ja Suomea sitovat kansainväliset velvoitteet....8
2.4.1 Euroopan unioni....8
2.4.2 Euroopan neuvosto....9
2.4.3 Yhdistyneet kansakunnat....10
2.4.4 Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssi....12
2.4.5 Yhteenveto....12
3 Tavoitteet....12
4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset....13
4.1 Keskeiset ehdotukset....13
4.1.1 Pakottamalla solmitun avioliiton kumoaminen....13
4.1.2 Ulkomailla alaikäikäisenä solmitun avioliiton tunnustaminen....13
4.2 Pääasialliset vaikutukset....14
4.2.1 Taloudelliset vaikutukset....14
4.2.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan....15
4.2.3 Yhteiskunnalliset vaikutukset....15
5 Muut toteuttamisvaihtoehdot....19
5.1 Vaihtoehdot ja niiden vaikutukset....19
5.1.1 Pakottamalla solmitun avioliiton purkaminen....19
5.1.2 Ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustaminen....21
5.2 Ulkomaiden lainsäädäntö ja muut ulkomailla käytetyt keinot....22
5.2.1 Ruotsi....22
5.2.2 Tanska....22
5.2.3 Norja....23
5.2.4 Islanti....24
6 Lausuntopalaute....24
7 Säännöskohtaiset perustelut....26
7.1 Avioliittolaki....26
7.2 Oikeudenkäymiskaari....30
7.3 Tuomioistuinmaksulaki....30
8 Lakia alemman asteinen sääntely....30
9 Voimaantulo....31
10 Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys....31
LAKIEHDOTUKSET....33
1. Laki avioliittolain muuttamisesta....33

2. Laki oikeudenkäymiskaaren 8 ja 10 luvun muuttamisesta....36
3. Laki tuomioistuinmaksulain 5 §:n muuttamisesta....37
LIITTEET....38
RINNAKKAISTEKSTIT....38
1. Laki avioliittolain muuttamisesta....38
2. Laki oikeudenkäymiskaaren 8 ja 10 luvun muuttamisesta....42
3. Laki tuomioistuinmaksulain 5 §:n muuttamisesta....44

PERUSTELUT

1 Asian tausta ja valmistelu

Valmistelun taustalla on pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelmassa oleva kirjaus pakkoavioliittojen mitätöinnin mahdollistamisesta osana turvallisen oikeusvaltion kehittämistä ja rikosuhrien aseman parantamista. Myös eduskunta edellytti alaikäisavioliittojen poikkeusluvan poistamista koskevan hallituksen esityksen käsittelyn yhteydessä helmikuussa 2019, että hallitus selvittää mahdollisuudet saada alaikäisenä tai muusta avioliiton esteestä huolimatta taikka pakottamalla solmittu avioliitto päättymään, purkautumaan, kumottua tai mitätöityä muutoin kuin avioerolla sekä sen, millaisia vaikutuksia tällä on muun muassa puolisoiden ja lasten elämään. Lisäksi eduskunta edellytti, että hallitus selvittää ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustamista koskevan sääntelyn mahdolliset tarkistustarpeet ja vaikutukset (EV 256/2018 vp–HE 211/2018 vp).

Esitys on valmisteltu oikeusministeriössä. Tammikuussa 2020 valmistui arviomuistio (VN/12734/2019), jossa on johtopäätöksiä yhtäältä Suomessa pakottamalla tai avioliiton esteestä huolimatta solmitun avioliiton purkamiseen ja toisaalta ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustamiseen liittyvistä sääntelytarpeista. Arviomuistioon liittyi oikeusministeriössä 14.6.2019 tehty selvitys, jossa kartoitettiin näiden asioiden nykytilaa Suomessa ja muissa Pohjoismaissa, sekä pohdittiin erilaisiin sääntelyvaihtoehtoihin liittyviä näkökohtia. Arviomuistiosta saadusta lausuntopalautteesta on julkaistu tiivistelmä (OM Mietintöjä ja lausuntoja 2020:17) osoitteessa http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-855-4.

Luonnos hallituksen esitykseksi oli lausuntokierroksella, joka päättyi joulukuussa 2020. Vastaus lausuntopyyntöön saatiin yhteensä 40 taholta. Lausunnon antoivat Amnesty International Suomen osasto, Digi- ja väestötietovirasto, Eduskunnan oikeusasiamies, Helsingin kaupunki, Helsingin käräjäoikeus, Ihmisoikeusliitto, Lapsiasiavaltuutetun toimisto, Lastensuojelun Keskusliitto ry, Loisto Setlementti ry, Maahanmuuttovirasto, Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry, Monika-Naiset liitto ry, Monimuotoiset perheet –verkosto, Naisjärjestöjen Keskusliitto ry, NYTKIS ry, OTT, tutkijatohtori Sanna Mustasaari, Oulun käräjäoikeus, Pakolaisneuvonta, Poliisihallitus, Professori emeritus Markku Helin, Rikosuhripäivystys, Sisäministeriö, Sosiaali- ja terveysministeriö, Suomen Asianajajaliitto, Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkohallitus, Suomen Kuntaliitto, Suomen lakimiesliitto, Suomen ortodoksinen kirkko, Suomen Tuomariliitto ry, Tampereen kaupunki, Tasa-arvoasiain neuvottelukunta (TANE), Tasa-arvovaltuutettu, Ulkoministeriö, Valtakunnansyyttäjänvirasto, Väestöliitto, Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto ja yksi yksityishenkilö. Valtiovarainministeriö, Korkein hallinto-oikeus ja Itä-Uudenmaan käräjäoikeus ilmoittivat, etteivät anna lausuntoa tai ettei niillä ole lausuttavaa.

Lausunnoista on laadittu tiivistelmä (OM Mietintöjä ja lausuntoja 2021:7) osoitteessa http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-892-9. Lausuntoja ja niiden huomioon ottamista jatkovalmistelussa on selostettu jäljempänä lausuntopalautetta koskevassa jaksossa 6.

Linkki valtioneuvoston kanslian hankeikkunaan (OM004:00/2020): https://vnk.fi/hanke?tunnus=OM004:00/2020

2 Nykytila ja sen arviointi

2.1 Pakkoavioliitto ilmiönä

Pakkoavioliitolle ei ole kansainvälisesti hyväksyttyä yhdenmukaista määritelmää. Sillä tarkoitetaan kuitenkin yleensä avioliittoa, jossa toinen tai molemmat puolisoista ei ole voinut itse vaikuttaa avioliiton solmimiseen tai puolison valintaan. Uhka tai painostus tulee usein suvun tai muun yhteisön taholta. Monissa tapauksissa kyse on kollektiivisesta uhasta, esimerkiksi koko lähiyhteisön vihasta tai hylkäämisestä. Taustalla voi olla ihmiskauppaa, taloudellisia syitä tai esimerkiksi oleskelupiin liittyviä asioita. Joissain yhteyksissä pakkoavioliitoksi kutsutaan erilaisia avioliittoon liittyviä tilanteita laajemminkin.

Pakkoavioliitto voi kohdistua tyttöihin ja poikiin, miehiin ja naisiin. Osa kohdistuu lapsiin, osa täysi-ikäisiin. Ilmiö liittyy usein kulttuurillisiin tekijöihin ja niin sanottuihin kunniakysymyksiin, esimerkiksi kunniaväkivaltaan.

Pakkoavioliittojen luonteesta tai määrästä Suomessa ei ole tarkkaa tietoa tai tilastoja. Selvää on kuitenkin se, että pakkoavioliitot ovat olemassa oleva ilmiö myös Suomessa. Selvitysten mukaan Suomessa esiin tulevissa pakkoavioliitoissa on useimmiten kysymys alun perin muualla kuin Suomessa solmitusta avioliitosta.

Pakkoavioliittoja voidaan ryhmitellä eri tavoin ja pakko voi olla erilaista ja eriasteista. Suomessa voidaan tunnistaa kolme tyypillistä pakkoavioliiton, tai sen kaltaisen tilan, eri muotoa[1] :

1. Ulkomailla solmitut, ulkomaalaisten väliset pakkoavioliitot, jotka tulevat ilmi Suomessa esimerkiksi turvapaikanhakumenettelyssä.

2. Maahanmuuttajataustainen nuori lähetetään ulkomaille ja naitetaan ulkomailla asuvan henkilön kanssa.

3. Suomessa asuva Suomen kansalainen solmii avioliiton ulkomaisen naisen kanssa. Avioliitto solmitaan ensin yhteisymmärryksessä, mutta tosiasiassa ulkomaalainen vaimo joutuu avioliitossa monin tavoin (mm. seksuaalisesti ja taloudellisesti) hyväksikäytetyksi. Uhkailun ja alistamisen seurauksena naisella ei ole tosiasiallisia mahdollisuuksia erota, tai edes riittävästi tietoa avioerosta.

Suomessa ei ole erillistä rikosnimikettä pakkoavioliitolle. Pakkoavioliiton aikaansaamiseen ja siihen tähtääviin toimiin voidaan tapauksen olosuhteista riippuen soveltaa muun muassa ihmiskauppaa, törkeää ihmiskauppaa tai pakottamista koskevia rikoslain (39/1889) rangaistussäännöksiä. Avioliiton aikana tapahtuneeseen väkivaltaan, seksuaaliseen toimintaan pakottamiseen ja muuhun rangaistavaan menettelyyn sovelletaan pahoinpitelyä, seksuaalirikoksia ja mahdollisia muita tekoja koskevia rangaistussäännöksiä.

Pakotetun oikeus vahingonkorvaukseen määräytyy vahingonkorvauslain (412/1974) mukaan. Oikeus korvaukseen loukkauksen aiheuttamasta kärsimyksestä on lain 5 luvun 6 §:n 1 momentin mukaan muun muassa sillä, jonka vapautta on rangaistavaksi säädetyllä teolla loukattu tai

[1] Helsingin yliopiston yhteydessä toimivan Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin tekemä Suomessa tapahtuvia pakkoavioliittoja koskeva selvitys 2017.

jonka henkilökohtaista koskemattomuutta on tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta vakavasti loukattu.

2.2 Avioliiton purkaminen

2.2.1 Nykytila

Avioliiton päättymisestä ja sen keskeisistä oikeusvaikutuksista säädetään avioliittolaissa (234/1929). Avioliittolain mukaan avioliitto voi päättyä purkautumalla joko avioeron tai puolison kuoleman vuoksi. Avioliiton purkautuminen edellyttää, että avioliitto on syntynyt pätevällä tavalla ja on Suomessa pätevä.

Avioliittolakiin sisältyi aiemmin avioliiton peruutumista koskevia säännöksiä. Niiden mukaan avioliitto voitiin määrätä peruutumaan muun muassa silloin, kun puoliso oli pakotettu avioliittoon. Avioliiton peruutumista koskeva kanne oli avioliittoon pakottamista koskevissa tapauksissa pantava vireille kuuden kuukauden kuluessa siitä, kun puoliso vapautui pakosta. Avioliiton peruutumista koskevasta sääntelystä luovuttiin vuoden 1987 avioliittolain uudistuksen yhteydessä. Nykyisin pakottamalla solmitun avioliiton purkamiseen sovelletaan avioeroa koskevia säännöksiä.

Avioerosta säädetään avioliittolain 6 luvussa. Puolisoilla on oikeus saada avioero kuuden kuukauden harkinta-ajan jälkeen (25 ja 26 §). Jos puolisot ovat asuneet erillään keskeytyksettä kaksi vuotta, heillä on oikeus saada avioero ilman harkinta-aikaa. Lisäksi puolisot on syyttäjän vaatimuksesta tuomittava avioeroon ilman harkinta-aikaa, jos 1) avioliitto on solmittu aiemman avioliiton vielä ollessa voimassa eikä aikaisempi avioliitto tai rekisteröity parisuhde vielä ole purkautunut tai 2) jos avioliitto on solmittu lähisukulaisten kesken (27 §).

Tietyissä tilanteissa avioliittoa ei katsota solmituksi sen johdosta, että vihkiminen on mitätön. Avioliittolain 19 §:n mukaan vihkiminen on mitätön, jos se ei ole tapahtunut lain 15 §:ssä säädetyllä tavalla tai jos vihkijällä ei ole ollut vihkioikeutta. Vihkimisessä molempien puolisoiden on oltava samanaikaisesti läsnä ja vastattava myöntävästi heille esitettyyn kysymykseen halukkuudesta solmia avioliitto. Avioliittolain järjestelmässä mitättömyys voidaan lähtökohtaisesti todeta ulkoisten seikkojen perusteella ja se on itsestään vaikuttavaa: jos vihkijällä ei ole ollut vihkioikeutta, avioliitto on suoraan lain nojalla mitätön.

Avioliiton mitättömyydellä tarkoitetaan avioliittolaissa sitä, että avioliittoa ei katsota syntyneen lainkaan. Kaikki avioliittoon kytketyt oikeusvaikutukset lakkaavat taannehtivasti. Esimerkiksi avioliitosta syntyneet lapset muuttuvat avioliiton ulkopuolella syntyneiksi, jolloin lapsen ja isän välillä ei ole avioliittoon perustuvan isyysolettaman mukaista sukulaisuussuhdetta. Jos isyyttä ei erikseen tunnusteta, lapsilla ei ole perintöoikeutta isänsä jälkeen. Puolisoilla ei ole avioliiton perusteella syntyvää avio-oikeutta puolisoiden yhteiseen omaisuussäästöön, jolloin puolisoiden välistä mahdollista varallisuuden epätasapainoa ei voida liiton päättyessä myöskään kohtuullistaa. Oikeutta saada elatusta puolisolta ei ole. Puolisot eivät myöskään peri toisiaan mitättömän avioliiton perusteella, eikä leskellä ole oikeutta leskeneläkkeeseen.

2.2.2 Nykytilan arviointi

Nykysääntelyn mukaan pääasiallinen avioliiton purkamistapa molempien puolisoiden eläessä on avioero kuuden kuukauden harkinta-ajalla. Avioliiton päättymistä koskeva sääntely on Suomessa selkeää ja kaikkia tilanteita kohdellaan samalla tavoin. Avioeron saaminen on Suomessa varsin yksinkertaista ja edullista. Hakemuksen tekemiseen ei tarvita oikeudellista apua, vaan

henkilö voi tehdä avioerohakemuksen käräjäoikeudelle helposti itse käyttäen tarjolla olevia hakemuslomakkeita. Avioerolle ei tarvitse esittää perusteita, sen saa hakemuksesta. Avioero ei myöskään edellytä toisen aviopuolison suostumusta tai myötävaikutusta.

Tiedossa ei ole, että sääntely olisi aiheuttanut käytännön ongelmia. Suomea sitovat kansainväliset velvoitteet eivät myöskään edellytä lainsäädännön muuttamista. Huomiota on kuitenkin kiinnitetty siihen, että avioeron jälkeen avioliittoon pakotettu henkilö katsotaan eronneeksi, vaikkei perusteita avioliiton solmimiseen olisi koskaan ollut käsillä. Joissain yhteisöissä avioeroon voi liittyä voimakas stigma. Sen vuoksi on pidetty tärkeänä mahdollisuutta purkaa avioliitto niin, että avioliittoon pakotetun henkilön siviilisääty ei ole avioliiton purkamisen jälkeen ”eronnut”.

2.3 Ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustaminen

2.3.1 Nykytila

Jos avioliitto on solmittu vieraassa valtiossa, sen tunnustaminen voi tulla arvioitavaksi Suomessa. Ulkomaisen avioliiton tunnustamisesta säädetään avioliittolaissa. Lähtökohtana on se, että ulkomailla solmittu avioliitto tunnustetaan, jos avioliitto on pätevä sen solmimismaassa tai maassa, johon puolisoilla on asuinpaikka- tai kansalaisliittymä (115 §). Laissa säädetään myös tilanteista, joissa olettama on käänteinen ja tunnustamiselta edellytetään erityisiä syitä (116 §). Nämä tilanteet koskevat sitä, että vihkiminen on toimitettu kihlakumppanin kuoltua tai olematta henkilökohtaisesti saapuvilla tai että avioliitto on syntynyt ilman varsinaista vihkimistä. Ulkomainen avioliitto voidaan avioliittolain 139 §:n mukaan jättää tunnustamatta, jos sen pitäminen pätevänä johtaisi Suomen oikeusjärjestyksen perusteiden vastaiseen lopputulokseen (ordre public).

Ulkomailla solmittujen avioliittojen tunnustamista koskevan säännösten esitöissä todetaan säännösten ilmentävän niin sanottua *favor matrimonii* -periaatetta, jonka mukaan ulkomailla asianmukaisesti solmittujen avioliittojen pätevyydelle Suomessa ei ole syytä asettaa tiukkoja rajoituksia. Jos avioliitto on pätevä sellaisessa vieraassa valtiossa, johon puolisoilla tai ainakin toisella heistä on läheiset liittymät, avioliiton katsominen Suomessa mitättömäksi aiheuttaisi puolisoille vaikeuksia ja saattaisi johtaa yllättäviin tilanteisiin. Avioliiton mitättömäksi katsomisesta voisi aiheutua esimerkiksi se, että avioliitossa syntyneistä lapsista tulee avioliiton ulkopuolella syntyneitä ja oikeudellisesti katsoen isättömiä ja että oikeus saada elatusta avioliiton tai avioliittoon perustuneen isyyden nojalla lakkaa. Avioliiton olemassaoloa koskeva julkinen intressi ei useinkaan ole niin suuri, että toisessa valtiossa pätevä oikeussuhde olisi täällä jätettävä tunnustamatta. Niissä yksittäisissä tapauksissa, joissa voimakas julkinen etu edellyttää sitä, että avioliittoa ei tunnusteta, voidaan ehdottomuus- eli ordre public -periaatetta soveltamalla päätyä siihen, että vieraan valtion laki, jonka mukaan avioliitto on pätevä, jätetään täällä huomiotta (HE 44/2001 vp s. 49).

Lain esitöissä on selostettu ehdottomuusperiaatteen soveltamista ulkomaisen avioliiton tunnustamista koskevissa asioissa. Yhtenä esimerkkinä ehdottomuusperiaatteen soveltamistilanteista on tuotu esiin alaikäisenä solmittu avioliitto. Esitöissä korostetaan, että periaatteen soveltaminen riippuu aina tuloksesta, johon yksittäistapausta koskeva harkinta johtaa. Harkinnassa on otettava huomioon puolisoiden elämäntilanne sillä hetkellä, kun kysymys ulkomaisen avioliiton pätevyydestä tulee esille.

Ulkomaisen avioliiton tunnustaminen Suomessa tulee useimmiten esiin muuhun asiaan liittyvänä esikysymyksenä. Avioliiton tunnustaminen on esikysymys esimerkiksi sille, katsotaanko avioliitosta syntynyt lapsi avioliitossa syntyneeksi. Avioliiton tunnustaminen on myös edellytys

sille, että puoliso voi hakea avioeroa, vaatia avioeroon liittyvää omaisuuden ositusta tai elatusapua taikka saada puolison kuollessa leskeneläkettä.

Ulkomailla avioliiton solmineen henkilön asema tulee harkittavaksi myös turvapaikkamenettelyn, perheenyhdistämiseen perustuvan oleskelulupaharkinnan sekä kansalaisuuden hakemisen yhteydessä. Ulkomailla lapsena solmitun avioliiton tunnustamisesta oli kyse esimerkiksi ratkaisussa KHO:2005:87. Tapauksessa Suomessa asuvan 15-vuotiaan henkilön ulkomailla solmimaa avioliittoa ei tunnustettu oleskeluluvan myöntämisen perusteeksi. Korkein hallinto-oikeus katsoi, ettei 15-vuotias ollut alaikäisenä ja riippuvuussuhteessa vanhempiinsa voinut antaa vapaaehtoista ja täyttä suostumusta avioliitolle.

Tilastotietoa ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustamiseen liittyvistä tapauksista Suomessa ei ole sen vuoksi, että ulkomaisen avioliiton tunnustaminen on hyvin harvoin ratkaisun pääasiallisena kohteena. Suuntaa antavaa arviota lukumääristä voidaan saada väestötietojärjestelmään talletettavista ulkomaisista avioliitoista. Väestötietojärjestelmän rekisterinpitäjänä toimivassa Digi- ja väestötietovirastossa ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton rekisteröintiä koskevia hakemuksia on esiintynyt viime vuosina harvakseltaan, vuosittain yhteensä alle 10. Viraston sisäisen ohjeen mukaan ulkomailla alaikäisenä solmittu avioliitto tunnustetaan vasta alaikäisen tultua täysi-ikäiseksi. Useimmiten puolisot ovat rekisteröintiä pyytäessään olleet jo täysi-ikäisiä. Muissa viranomaisissa esiin tulleiden tapausten lukumääristä ei ole tietoa.

2.3.2 Nykytilan arviointi

Nykysääntelyn lähtökohtana on se, että vieraassa valtiossa solmittu avioliitto tunnustetaan, jos se on pätevä solmimismaassa tai puolisoiden kansalaisuus- tai asuinvaltiossa ja jos se ei ole oikeusjärjestyksemme perusteiden vastainen. Tämä vastaa länsimaissa yleisesti noudatettua kansainvälisen yksityisoikeuden perusperiaatetta vieraan oikeuden kunnioittamisesta. Sen yksi tarkoitus on välttää sellaiset tilanteet, joissa oikeustoimi on voimassa yhdessä valtiossa mutta ei toisessa valtiossa, eli niin sanotut ontuvat avioliitot. Avioliiton tunnustamatta jättäminen voi johtaa oikeudelliseen epävarmuuteen ja vaikeuksiin puolisoiden kannalta.

Lainsäädännössä ei ole osoitettu olevan ongelmia. Nykyinen sääntely jättää tilaa tapauskohtaiselle harkinnalle. Harkinnassa voidaan ottaa huomioon puolisoiden ja heidän lastensa etu. Toisaalta ehdottomuusperiaatteen nojalla voidaan olla tunnustamatta avioliittoja, jotka on solmittu ulkomailla tarkoituksena kiertää Suomen lainsäädäntöä ja sen ikärajoja.

On kuitenkin esitetty, että ulkomailla alaikäisenä solmittujen avioliittojen tunnustamisen arviointiperusteiden ja menettelyn tulisi perustua nykyistä tarkkarajaisempaan laintasoiseen sääntelyyn. Tämän on katsottu selkeyttävän oikeustilaa ja helpottavan muun muassa väestötietojen rekisteröintiä. Toisaalta on tuotu esiin, että tunnustamissääntely, joka ei jätä lainkaan tilaa tapauskohtaiselle harkinnalle, voi joissakin yksittäistapauksissa johtaa lapsen edun vastaiseen lopputulokseen (LaVM 17/2018 vp s. 5). Eri yhteyksissä saadun palautteen perusteella näkemykset siitä, miten asiasta tulisi säätää, ovat erisuuntaisia.

2.4 EU-oikeus ja Suomea sitovat kansainväliset velvoitteet

2.4.1 Euroopan unioni

Avioliiton purkamista koskeva sääntely kuuluu Euroopan unionin jäsenvaltioiden kansallisen lainsäädännön piiriin.

Rajat ylittävissä perheasioissa Euroopan unionilla on toimivaltaa, mutta toisessa jäsenvaltiossa solmitun avioliiton tunnustamisesta ei ole EU-tason säännöksiä. Avioliiton tunnustamista koskevalla sääntelyllä on kuitenkin liityntä Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen, jäljempänä *SEUT*, 21 artiklan 1 kohdassa jokaiselle unionin kansalaiselle tunnustettuun oikeuteen liikkua ja oleskella vapaasti toisessa jäsenvaltiossa.

Sama liikkumis- ja oleskeluvapaus on turvattu myös Euroopan unionin perusoikeuskirjan 45 artiklassa, jonka 1 kohdassa taataan jokaiselle unionin kansalaiselle oikeus vapaasti liikkua ja oleskella jäsenvaltioiden alueella. Artiklan 2 kohdan mukaan liikkumis- ja oleskeluvapaus voidaan perussopimusten mukaisesti myöntää jäsenvaltion alueella laillisesti asuville kolmansien maiden kansalaisille. Oikeus solmia avioliitto ja oikeus perustaa perhe turvataan perusoikeuskirjan 9 artiklassa. Tähän oikeuteen liittyy myös läheisesti perusoikeuskirjan 7 artiklassa turvattu yksityis- ja perhe-elämän kunnioittaminen ja 33 artiklan 1 kohdassa varmistettu perheen oikeudellinen, taloudellinen ja yhteiskunnallinen suoja. Lisäksi perusoikeuskirjan 20 artiklassa taataan kaikkien ihmisten yhdenvertaisuus ja 21 artiklassa kielletään kaikenlainen syrjintä. Myös 22 artiklassa turvatulla kulttuurisen, uskonnollisen ja kielellisen monimuotoisuuden kunnioittamisella voi olla merkitystä. Perusoikeuskirjan artiklat eivät kuitenkaan yksinään tai sellaisinaan tuo asiaa EU-oikeuden soveltamisalalle, vaan asian kuuluminen EU-oikeuden soveltamisalaan rakentuu aina asiaan soveltuvien primaarioikeuden määräysten tai sekundaarisäädännön kautta. Vasta kun asian on voitu todeta olevan unionin oikeuden soveltamisalalla, perusoikeuskirjan määräykset tulee ottaa huomioon täysimääräisesti oikeudellisesti sitovina.

Esityksen suhdetta EU-oikeuteen selostetaan jäljempänä säätämisjärjestystä koskevassa jaksossa 10.

2.4.2 Euroopan neuvosto

Euroopan neuvoston yleissopimuksessa ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (63/1999), jäljempänä *EIS*, turvataan muun muassa jokaisen perhe- ja yksityiselämän suoja (8 artikla) sekä uskonnonvapaus (9 artikla). Niin ikään jokaiselle avioliittoikäiselle henkilölle turvataan oikeus avioliittoon ja perheen perustamiseen kansallisen sääntelyn mukaisesti (12 artikla). Perhe-elämään puuttuminen edellyttää, että siitä on säädetty lailla ja että se on välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa kansallisen ja yleisen turvallisuuden tai maan taloudellisen hyvinvoinnin vuoksi, tai epäjärjestyksen tai rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalin suojaamiseksi, tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi. Ihmisoikeuksien rajoittamisen tulisi olla hyväksyttävää ja oikeasuhtaista suhteessa siihen oikeushyvään, jota rajoituksella pyritään turvaamaan tai tavoittelemaan. Valtioilla on myös positiivinen toimimisvelvollisuus oikeuksien tehokkaaksi ja todelliseksi toteutumiseksi.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen, jäljempänä *EIT*, ratkaisukäytäntö kuvaa näiden oikeuksien moninaista ja dynaamista tulkintaa. Perhe-elämän suojan kattavuus on laajentunut eurooppalaisten moraalikäsitysten muuttumisen myötä. Nykyisin hyvin monenlaiset jo olemassa olevat perheyhteydet voivat nauttia 8 artiklan suojaa.

Perhe-elämän suojan saaminen 8 artiklan mukaisesti edellyttää laillista ja todellista avioliittoa vaikkakaan ei välttämättä yhdessä asumista.[2] Valtiot saavat myös edellyttää tiettyjen muodollisten tai aineellisten edellytysten täyttymistä. Artiklan ei ole katsottu perustavan valtiolle velvollisuutta tunnustaa uskonnollisia avioliittoja.[3] Perhe-elämän suojaa ei ole ollut myöskään 14-

[2] Abdulaziz, Cabales ja Balkandali v. UK, 1985, kohta 62.
[3] Şerife Yiğit v. Turkki, suuri jaosto, SJ, 2010, kohta 102.

vuotiaan kanssa solmitulla avioliitolla.[4] Avioliiton mitätöiminen on katsottu oikeutetuksi sen vuoksi, että avioliitto oli solmittu vain oleskeluluvan ja kansalaisuuden saamiseksi.[5]

Oikeutta avioeroon EIS:ta ei ole johdettu,[6] vaikka tiettyjä prosessuaalisia järjestelyitä edellytetäänkin, jotta myös perhe-elämän velvoitteiden päättäminen on tietyissä tilanteissa mahdollista.[7] Sen sijaan 12 artiklaa on katsottu loukatun, kun uudelleen avioitumista varten tarvittavaa avioeroa ei ole saatu kohtuullisessa ajassa.[8] EIT on korostanut myös valtion velvollisuutta järjestää lainsäädäntönsä sellaiseksi, että se mahdollistaa avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen integroitumisen perheeseen.[9]

EIT:n mukaan 8 artiklan mukaisen yksityiselämän suojan alaan kuuluu muun muassa identiteetti.[10] Henkilön siviilisäätytiedot ovat osa identiteettiä. Samoin avioliiton rekisteröiminen kuuluu perhe-elämän suojan alaan.[11]

Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (SopS 53/2015), jäljempänä *Istanbulin sopimus*, tuli Suomessa voimaan 1.8.2015. Sen 32 artikla edellyttää, että pakottamalla solmittu avioliitto voidaan mitätöidä, kumota tai purkaa aiheuttamatta uhreille kohtuutonta taloudellista tai hallinnollista taakkaa. Istanbulin sopimuksen selitysmuistiossa todetaan, että kansallinen täytäntöönpano käytettyjen käsitteiden (mitätöidä, kumota, purkaa) osalta voi vaihdella sopimusvaltiossa käytettyjen käsitteiden mukaan. Selitysmuistio mainitsee avioeron yhtenä mahdollisena pakkoavioliiton purkamismuotona. Suomen lainsäädäntö täyttää yleissopimuksen vaatimukset.

Vuonna 2019 julkaistiin Istanbulin sopimuksen toimeenpanoa arvioivan asiantuntijaryhmän (GREVIO) Suomea koskeva arviointiraportti. Suosituksissaan GREVIO rohkaisi Suomea sisällyttämään lainsäädäntöön mahdollisuus mitätöidä, kumota tai purkaa pakottamalla solmittu avioliitto. Suosituksen selitysosan mukaan yleissopimuksen 32 artiklan tavoitteena on varmistaa se, että naisten ja tyttöjen ei tarvitse kantaa siviilisäätyyn liittyviä seurauksia, kun he vapautuvat vastoin vapaata tahtoa solmitusta avioliitosta.

Euroopan neuvoston parlamentaarinen yleiskokous on päätöslauselmassaan 1468 (2005) suosittanut, että sen jäsenvaltiot pidättäytyvät tunnustamasta ulkomailla solmittuja lapsiavioliittoja paitsi tapauksissa, joissa avioliiton tunnustaminen on lapsen etujen mukaista.

2.4.3 Yhdistyneet kansakunnat

Suomi on sitoutunut New Yorkissa 10.12.1962 tehtyyn YK:n yleissopimukseen, joka koskee suostumusta avioliittoon, vähimmäisavioikää ja avioliittojen kirjaamista (SopS 50/1964). Sopimuksen 1 artiklan mukaan avioliiton laillinen solmiminen edellyttää molempien osapuolien täyttä ja vapaaehtoista suostumusta, mikä heidän tulee ilmaista henkilökohtaisesti viranomaisen edessä ja todistajien läsnä ollessa.

---

[4] Z.H. ja R.H. v. Sveitsi 2015.
[5] Ramadan v. Malta 2016.
[6] Johnston ja muut v. Irlanti 1986, kohdat 54 ja 57; Babiarz v. Puola 2017, kohdat 49 ja 56.
[7] Airey v. Irlanti 1979, kohta 33.
[8] Chernetskiy v. Ukraina 2016, kohdat 31–34 ja V.K. v. Kroatia 2012, kohdat 106–107.
[9] Kroon ym. v. Alankomaat 1994, kohta 40.
[10] Chapman v. UK, SJ 2001, kohdat 73–74.
[11] Dadouch v. Malta 2010, kohta 47.

YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (SopS 8/1976) 23 artiklassa on turvattu perhe-elämän suoja ja avioliittoiässä oleville oikeus solmia avioliitto. Sopimuksessa edellytetään, että avioliittoa ei saa solmia ilman avioliittoon aikovien puolisoiden vapaata ja täyttä suostumusta. Sopimusvaltiot ovat sitoutuneet ryhtyvänsä tarpeellisiin toimenpiteisiin turvatakseen aviopuolisoille yhdenvertaisuuden oikeuksiin ja vastuuseen nähden avioliittoa solmittaessa, sen aikana ja sen purkautuessa. Avioliiton purkautuessa on ryhdyttävä toimenpiteisiin tarpeellisen suojelun turvaamiseksi lapsille. Sopimuksessa on turvattu jokaiselle myös muun muassa oikeus syrjimättömyyteen (2 artikla), oikeus yhdenvertaisuuteen lain edessä (14 ja 26 artikla), perhe- ja yksityiselämän suoja (17 artikla) sekä uskonnonvapaus (18 artikla).

YK:n kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus (CEDAW) on ratifioitu Suomessa vuonna 1986 (SopS 68/1986). Sen 16 artiklan mukaan sopimusvaltioiden tulee ryhtyä kaikkiin tarvittaviin toimiin sen edistämiseksi, että avioliiton tulee perustua molempien osapuolien vapaaseen tahtoon. Artiklan 2 kohdan mukaan lapsen kihlaaminen ja lapsiavioliitto on katsottava mitättömiksi ja ryhdyttävä kaikkiin tarvittaviin toimenpiteisiin, mukaan lukien lainsäädäntötoimet, avioliiton solmimisen vähimmäisiän määräämiseksi ja avioliittojen viralliseen väestörekisteriin kirjaamisen pakolliseksi saattamiseksi.

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessa on vahvistettu nimenomaan lapsille kuuluvat ihmisoikeudet. Vuonna 1989 hyväksytty sopimus tuli Suomessa voimaan vuonna 1990 (SopS 59–60/1991). Sopimuksen toteutumista valvoo YK:n lapsen oikeuksien komitea. Komitea julkaisee yleiskommentteja sopimuksen artiklojen tulkinnasta. Sopimusvaltiot ovat sitoutuneet ryhtymään kaikkiin tarpeellisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin ja muihin toimiin sopimuksessa tunnustettujen oikeuksien toteuttamiseksi ja turvaamaan ne yhtäläisesti kaikille niiden lainkäyttövallan alaisille lapsille.

Lapsen oikeuksien sopimuksessa lapsella tarkoitetaan jokaista alle 18-vuotiasta henkilöä, ellei lapseen soveltuvien kansallisten lakien mukaan täysi-ikäisyyttä saavuteta aikaisemmin. Lapsen oikeuksien komitean mukaan sopimuksen neljä yleisperiaatetta, joiden valossa koko sopimusta olisi tulkittava, ovat lapsen edun ensisijaisuus, lapsen oikeus osallistua, lapsen oikeus syrjimättömyyteen sekä lapsen oikeus elämään ja kehitykseen (komitean yleiskommentit numero 12 (2009) lapsen oikeudesta tulla kuulluksi ja numero 14 (2013) lapsen oikeudesta saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon). Sopimuksessa turvataan lapselle muun muassa oikeus siihen, että hänen etunsa otetaan ensi sijassa huomioon kaikessa häntä koskevassa päätöksenteossa (3 artikla). Tätä on komitean mukaan arvioitava tapauskohtaisesti ja yksilöllisesti ottaen huomioon kaikki lapselle kuuluvat oikeudet. Lisäksi lapsella on oikeus erityiseen suojeluun ja syrjimättömyyteen. Lapsella on myös oikeus tulla kuulluksi itseään koskevissa asioissa, ilmaista mielipiteensä ja siihen, että hänen mielipiteensä otetaan huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti (12 artikla). Sopimusvaltiot ovat sitoutuneet kunnioittamaan lapsen uskonnonvapautta (14 artikla), eikä lapsen oikeutta yksityisyyteen ja perheeseen saa myöskään perusteettomasti rajoittaa (16 artikla). Lasta on myös suojeltava kaikenlaiselta väkivallalta, hyväksikäytöltä ja huonolta kohtelulta (19 artikla). Sopimusvaltiot ovat myös sitoutuneet ryhtymään toimiin edistääkseen esimerkiksi hyväksikäytön uhriksi joutuneen lapsen ruumiillista ja henkistä toipumista sekä yhteiskunnallista sopeutumista (39 artikla).

YK:n jäsenmaat ovat sopineet kestävän kehityksen tavoitteista (Agenda 2030) syyskuussa 2015 New Yorkissa pidetyssä huippukokouksessa. Tavoiteohjelma tähtää köyhyyden poistamiseen ja kestävään kehitykseen, jossa otetaan tasavertaisesti huomioon ympäristö, talous ja ihminen. Ohjelman 5. kohdan tavoite on saavuttaa sukupuolten välinen tasa-arvo sekä vahvistaa naisten ja tyttöjen oikeuksia ja mahdollisuuksia. Tavoitteena on lopettaa kaikki haitalliset käytännöt,

kuten lapsi- ja pakkoavioliitot. Kestävän kehityksen tavoitteet astuivat voimaan vuoden 2016 alussa.

2.4.4 Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssi

Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssissa tehtiin vuonna 1978 yleissopimus avioliittojen solmimisesta ja niiden pätevyyden tunnustamisesta. Yleissopimuksen tavoitteena on tukea avioliittoa instituutiona helpottamalla avioliittojen solmimista ja vieraissa valtioissa solmittujen avioliittojen tunnustamista. Yleissopimuksen ovat toistaiseksi ratifioineet Australia, Luxemburg ja Hollanti ja se on tullut näiden maiden välillä voimaan 1.5.1991. Suomi, Egypti ja Portugali ovat allekirjoittaneet sopimuksen.

Haagin yleissopimus ei perustu sopimusosapuolten väliseen vastavuoroisuuteen, vaan sen määräykset ovat yleisesti sovellettavia. Tämän mukaisesti sopimuksen soveltamisalaa ei ole myöskään avioliiton tunnustamisen osalta rajattu niihin avioliittoihin, jotka on solmittu sopimusvaltioissa, vaan kukin sopimusvaltio on sopimuksessa mainituin ehdoin velvollinen tunnustamaan ulkomaiset avioliitot ilman vastavuoroisuusedellytystä ja silloinkin, kun avioliitolla ei ole liittymiä mihinkään sopimusvaltioon.

Avioliittojen pätevyyden tunnustamista koskevat määräykset ovat sopimuksen 7—15 artiklassa. Avioliitto on sopimuksen mukaan tunnustettava, jos se on pätevästi solmittu vihkimisvaltion oikeusjärjestyksen mukaan. Avioliiton tunnustamisesta voidaan kieltäytyä sopimuksessa luetelluin perustein. Nämä ovat ordre public -perusteen lisäksi voimassa oleva avioliitto, biologisen polveutumisen tai lapseksiottamisen kautta syntynyt lähisukulaisuus, avioliittoon vaadittavan iän tai ikää koskevan erivapauden puuttuminen, psyykkinen kyvyttömyys suostumuksen antamiseen tai vapaaehtoisen suostumuksen puuttuminen. Perusteen on tullut olla voimassa avioliiton solmimisen ajankohtana siinä valtiossa, jossa tunnustamista haetaan.

2.4.5 Yhteenveto

Yhteenvetona voidaan todeta, että esityksen kannalta keskeiset kansainvälisten sopimusten määräykset liittyvät ennen kaikkea ulkomaisen alaikäisavioliiton tunnustamista koskevaan sääntelyyn. Sopimuksissa voidaan nähdä kahtalaista suhtautumista alaikäisavioliittoihin. Yhtäältä niitä pidetään varsinkin länsimaisesta näkökulmasta yleisesti lapsen edun ja oikeuksien vastaisina ja lapsia tulisi suojella joutumasta avioliittoon ja esimerkiksi vanhemmiksi liian aikaisin. Toisaalta lapsen etua on aina tarkasteltava tapauskohtaisesti, ja yksittäistapauksessa alaikäisavioliiton tunnustamisessa on punnittava, miten kaikki lapselle kuuluvat oikeudet voidaan turvata mahdollisimman täysimääräisesti. Näin ollen yleinen ja yksittäinen lapsen etu voivat näyttäytyä eri tavoilla.

3 Tavoitteet

Esityksessä ehdotettujen säännösten tavoitteena on torjua pakottamalla ja alaikäisenä solmittuja avioliittoja sekä parantaa tällaisen avioliiton solmineiden, haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden asemaa. Esityksen tavoitteena on mahdollistaa pakottamalla solmitun avioliiton purkaminen myös muulla tavoin kuin avioeromenettelyssä. Lisäksi esityksellä täsmennetään ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustamista koskevia säännöksiä.

4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset

4.1 Keskeiset ehdotukset

4.1.1 Pakottamalla solmitun avioliiton kumoaminen

Esityksessä ehdotetaan, että avioliittolakiin lisätään säännökset avioliiton kumoamisesta. Avioliiton kumoaminen on avioeroon nähden vaihtoehtoinen menettely pakottamalla solmitun avioliiton purkamiseen.

Tuomioistuimen on hakemuksesta kumottava avioliitto, jos avioliitto on solmittu pakottamalla. Avioliittoon pakottamisella esityksessä tarkoitetaan, että aviopuoliso ei ole tehnyt avioliiton solmimispäätöstä omasta vapaasta tahdostaan, vaan se on tapahtunut muun henkilön pakottamana. Kumoamista voi hakea puoliso, joka on pakotettu avioliittoon. Avioliiton kumoamista koskevan asian käsittelystä tuomioistuimessa ei peritä tuomioistuinmaksulaissa (1455/2015) tarkoitettua hakemusmaksua.

Kumoamisen oikeusvaikutukset ovat samat kuin avioerossa. Tästä poiketen väestötietojärjestelmään merkitään avioliiton kumoamisen jälkeen se siviilisääty, joka puolisolla oli kumotun avioliiton solmimishetkellä. Avioliiton päättymismuodoksi merkitään väestötietojärjestelmään avioliiton kumoaminen.

Pakottamalla solmitun avioliiton purkamisen erillissääntelyssä on päädytty avioliiton kumoamiseen, koska se antaa avioliittoon pakotetulle sekä oikeudellista että taloudellista suojaa toisin kuin avioliiton vahvistaminen mitättömäksi. Avioliiton kumoaminen on oikeusvaikutuksiltaan myös liitosta syntyneen lapsen edun mukainen ratkaisu. Puolison siviilisäädyn kannalta ehdotettu avioliiton kumoamista koskeva sääntely on myös parempi vaihtoehto kuin se, että pakottamalla solmittu avioliitto säädettäisiin purettavaksi avioerolla ilman harkinta-aikaa.

Avioliiton solmimisessa lähtökohtana on se, että avioliitto solmitaan molempien puolisoiden omasta vapaasta tahdosta. Pakottamalla solmitun avioliiton kumoamissääntely on viesti siitä, että oikeusjärjestyksemme ei hyväksy pakottamalla solmittua avioliittoa. Avioliittoon pakotetulle mahdollisuus pakottamalla solmitun avioliiton purkamiseen myös muutoin kuin avioerolla on tärkeää.

Pakkoavioliiton rangaistavuutta koskevan sääntelyn täsmentämistarvetta arvioidaan oikeusministeriössä erikseen.

4.1.2 Ulkomailla alaikäikäisenä solmitun avioliiton tunnustaminen

Avioliittolakiin sisältyviä ulkomaisen avioliiton tunnustamista koskevia säännöksiä ehdotetaan muutettavaksi. Pääsääntönä on edelleen se, että ulkomailla pätevästi solmittu avioliitto tunnustetaan Suomessa, jollei se ole oikeusjärjestyksemme perusteiden vastainen. Ulkomailla alle 18-vuotiaana solmittu avioliitto ehdotetaan kuitenkin tunnustettavaksi vain erityisestä syystä, jos toinen puolisoista on asunut avioliiton solmimishetkellä Suomessa.

Erityisenä syynä voidaan pitää esimerkiksi sitä, että avioliiton tunnustamatta jättämisestä aiheutuu aviopuolisoille kohtuuttomia seurauksia. Perusteena voi olla myös se, että avioliiton ulkomailla alaikäisenä solminut henkilö on jo täyttänyt 18 vuotta ja haluaa avioliiton tulevan tunnustetuksi Suomessa. Erityinen syy voi olla myös se, että aviopuolisoilla on yhteinen lapsi ja avioliiton tunnustaminen on lapsen edun mukaista. Arvio avioliiton tunnustamisesta on tehtävä aina kokonaisarvion perusteella tapauksen olosuhteet huomioon ottaen.

Ehdotetulla muutoksella tiukennetaan suhtautumista ulkomailla alaikäisenä solmittuihin avioliittoihin silloin, kun ainakin toisella osapuolella on ollut vihkimishetkellä asuinpaikan perusteella liittymä Suomeen. Tämä on perusteltua sen vuoksi, että avioliiton solmimisen alaikäraja Suomessa on nykyään 18 vuotta. Erityisen syyn perusteella voidaan estää kohtuuttomien tilanteiden syntymistä. Muutoksella yhtenäistetään tällaisten avioliittojen tunnustamiseen liittyviä harkintaperusteita. Pyrkimyksenä on myös ehkäistä Suomen lain säännöksiä kiertäen tapahtuvaa alaikäisavioliittojen solmimista ulkomailla.

4.2 Pääasialliset vaikutukset

4.2.1 Taloudelliset vaikutukset

Avioliiton kumoaminen

Avioliiton kumoamista koskevalla sääntelyllä on jäljempänä selvitettävällä tavalla vaikutusta valtion talouteen.

Muutoksia tarvitaan ensinnäkin väestötietojärjestelmään, johon tulee lisätä uutena avioliiton purkautumismuotona avioliiton kumoaminen ja sen seurauksena määräytyvä siviilisääty. Valtiovarainministeriön hallinnonalalle kuuluvalta Digi- ja väestötietovirastolta saadun tiedon mukaan järjestelmämuutokset eivät kuitenkaan aiheuta merkittäviä kustannuksia.

Väestötietojärjestelmään tehtävät muutokset saattavat aiheuttaa muutostarvetta väestökirjanpitoa hoitaville uskonnollisille yhdyskunnille. Kirkkohallituksen arvion mukaan evankelis-luterilaisen kirkon ylläpitämään yhteiseen jäsenrekisteriin mahdollisesti tarvittavat muutostarpeet ovat kuitenkin vähäisiä. Nämä kustannukset eivät aiheuta tarvetta määrärahojen lisäykseen.

Muutoksia tarvitaan myös yleisten tuomioistuinten asiankäsittelyjärjestelmään, johon tulee lisätä uutena asiaryhmänä avioliiton kumoaminen. Myös tämän järjestelmämuutoksen kustannusvaikutusten arvioidaan olevan vähäisiä.

Avioliiton kumoamismenettelystä seuraa yleisille tuomioistuimille uudenlaisia hakemusasioita. Hakemusten määrän oletetaan olevan hyvin pieni, arviolta joitakin yksittäisiä tapauksia vuodessa. Ainakin osassa näistä asiaan osallisten voidaan olettaa saavan oikeusapua. Tuomioistuinasioiden kokonaismäärä ei toisaalta muutu, sillä avioliiton kumoaminen on avioerolle vaihtoehtoinen avioliiton purkamismenettely. Kun kyse on uudenlaisesta asiasta, hakemusten tuomioistuinkäsittelystä ja oikeusavusta valtiolle aiheutuvien kustannusten määrää on vaikea arvioida. Avioeroasiaan verrattuna avioliiton kumoamista koskevan asian tuomioistuinkäsittely on kuitenkin laajempi ja sisältää todennäköisesti myös käsittelyn suullisessa istunnossa. Jos yhden tapauksen käsittelystä ja oikeusavusta valtiolle aiheutuva lisäkustannus olisi yhteensä 5000 euroa ja jos pitkällä tähtäimellä tapauksia olisi 5—10 vuodessa, voitaisiin avioliiton kumoamista koskevien asioiden käsittelystä karkeasti arvioida aiheutuvan 25 000–50 000 euron vuotuinen kustannus valtiolle.

Vähäistä vaikutusta on myös sillä, että avioliiton kumoamista koskevassa asiassa ei ehdotuksen mukaan peritä hakemusmaksua. Avioeron hakemusmaksu on 200 euroa ja harkinta-ajan jälkeen 100 euroa. Jos harkinta-aikaan perustuvan avioeron sijasta haetaan avioliiton kumoamista, 10 vuosittaisen hakemuksen osalta jää saamatta 3000 euroa hakemusmaksuja.

Esitetyt muutokset tehdään valtiontalouden kehyspäätösten ja valtion talousarvioiden mukaisten määrärahojen ja henkilötyövuosimäärien puitteissa.

Ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustaminen

Ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustamista koskevaan sääntelyyn ehdotetulla muutoksella ei arvioida olevan vaikutuksia valtion tai kuntien talouteen.

4.2.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan

Avioliiton kumoaminen

Avioliiton kumoamismenettelyyn liittyvän sääntelyn vaikutukset tuomioistuinten toimintaan ovat pitkällä aikavälillä kokonaisuuden kannalta vähäisiä, sillä tuomioistuimissa käsitellään jo nyt monia erilaisia hakemusasioita.

Ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustaminen

Lainmuutoksen vaikutus kohdistuu erityisesti Digi- ja väestötietovirastoon, Maahanmuuttovirastoon sekä yleisiin ja hallintotuomioistuimiin, jotka käsittelevät ulkomaisen avioliiton tunnustamiseen liittyviä asioita.

Ulkomailla alaikäisenä solmittu avioliitto voidaan voimassaolevan lainsäädännön nojalla jättää tunnustamatta, jos yksittäistapausta koskeva harkinta johtaa oikeusjärjestyksemme perusteiden vastaiseen tulokseen. Alaikäisavioliiton tunnustaminen edellyttää jatkossakin yksittäistapaukseen perustuvaa harkintaa. Lainmuutos vaikuttaa kuitenkin viranomaisten menettelytapoihin sen vuoksi, että tunnustamisen lähtökohta muuttuu: alaikäisavioliittoa ei tunnusteta, jos ainakin toisella aviopuolisoista oli avioliiton solmimisen aikaan asuinpaikkaliittymä Suomeen, ellei tunnustamiselle ole erityisiä syitä. Viranomaisen on siten näissä tapauksissa selvitettävä hakijoiden antamien tietojen perusteella se, mikä on ollut avioliiton osapuolten asuinpaikka avioliiton solmimishetkellä. Viranomaisen on saatava myös hakijan näkemys siitä, mikä on tunnustamisen perusteena oleva erityinen syy. Tämä voi muuttaa menettelyjä ainakin joissakin viranomaisissa.

4.2.3 Yhteiskunnalliset vaikutukset

Avioliiton kumoaminen

Vaikutukset kansalaisten asemaan

Pakottamalla solmitun avioliiton purkamista koskevalla erillissäänteleyllä on ennen kaikkea symbolinen merkitys. Säännös on viesti siitä, että avioliittoon pakottaminen on ihmisoikeusloukkaus ja että tällä tavoin solmittua avioliittoa ei hyväksytä. Tämä on tärkeä viesti avioliittoon pakotetun uhrin kannalta.

Mahdollisuus hakea pakottamalla solmitun avioliiton kumoamista on merkityksellinen avioliittoon pakotetulle. Avioliiton kumoamisen seurauksena puolison siviilisääty ei ole eronnut, vaan palautuu siihen, mikä hänellä oli ennen pakottamalla solmittua avioliittoa. Tämän on todettu olevan tärkeää yhteisöissä, joissa avioeroon liittyy voimakas stigma.

Toisaalta ei ole tietoa siitä, miten kansalaiset ja yhteisöt ymmärtävät avioeron ja avioliiton kumoamisen välisen eron. On esitetty, että avioliiton purkamismuodon sijasta leimaava merkitys on sillä, että nainen on ollut avioliitossa. Naisen asema on siten leimaantunut ja haavoittuvainen avioliiton purkamismuodosta riippumatta. Erityisesti näin on silloin, jos naisen siviilisääty on naimaton, mutta hänellä on lapsia. Tältä kannalta ehdotetulla lainmuutoksella pääasiallisesti tavoiteltu vaikutus pakkoavioliiton uhrien asemaan voi jäädä saavuttamatta.

Kansalaisen arjen kannalta avioliiton purkautumisessa tärkeintä on yleensä avioliiton päättymisen oikeusvaikutukset. Kansainvälisissä avioliitoissa sovellettavaksi tulevat kansainvälisen yksityisoikeuden säännöt, jotka ovat moninaisia ja usein monimutkaisia. Avioliiton päättymisen vaikutus puolisoiden aviovarallisuussuhteisiin, puolison elatusapuun ja muihin perheoikeudellisiin asioihin on selvitettävä kuhunkin tapaukseen sovellettavan lain perusteella erikseen. Avioliiton kumoamisesta johtuvat oikeusvaikutukset ovat selkeimpiä silloin, kun alkuperäinen avioliitto on solmittu Suomessa ja kumoamisen oikeusvaikutuksiin sovelletaan Suomen lakia. Jos avioliitto on solmittu alun perin ulkomailla, sovellettavaksi voi tulla vieraan valtion laki. Tällöin on selvitettävä muun muassa, minkä maan lakia sovelletaan avioliiton aviovarallisuussuhteisiin ja tulkittava, miten avioliiton kumoaminen nähdään sovellettavan lain valossa. Avioliiton kumoamisen oikeusvaikutukset eivät ole näissä tilanteissa samalla tavalla ennakoitavissa kuin jos kyse on yhtenäisemmin ymmärretystä käsitteestä avioero. Tämän vuoksi on mahdollista, että ulkomailla solmitun avioliiton kumoamiseen liittyvät seuraukset ovat epävarmempia kuin mitä ne olisivat avioliiton päättyessä avioeroon.

Kun kyseessä on alun perin ulkomailla solmitun avioliiton kumoaminen Suomessa, merkitystä avioliiton osapuolten kannalta on myös sillä, miten avioliiton kumoamista koskevaan suomalaiseen päätökseen suhtaudutaan avioliiton solmimismaassa tai muissa valtioissa. Tähän ei voida suomalaisella lainsäädännöllä vaikuttaa. Ulkomaisen tuomioistuinratkaisun tunnustaminen edellyttää yleensä kansainvälistä sopimusta tai EU-tason sääntelyä taikka kansallista säännöstä asiasta.

Euroopan unionissa avioliiton purkamista koskevien ratkaisujen tunnustamisesta säädetään niin sanotussa Bryssel IIa –asetuksessa (Neuvoston asetus (EY) N:o 2201/2003, annettu 27.11.2003, tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta avioliittoa ja vanhempainvastuuta koskevissa asioissa ja asetuksen (EY) N:o 1347/2000 kumoamisesta). Päätöksen siitä, kuuluvatko avioliiton kumoamista koskevat suomalaiset päätökset asetuksen soveltamisalaan, tekee viime kädessä Euroopan unionin tuomioistuin. Asetuksen johdantokappaleiden ja asetuksen taustalla olevaan, vuonna 1998 tehtyyn yleissopimukseen liittyvän selitysmuistion (EYVL C 221, 16.7.1998, s. 27) perusteella voitaneen tulkita, että avioliiton kumoamista koskevat päätökset kuuluvat yhtenä avioliiton purkamismuotona asetuksen soveltamisalaan ja liikkuvat siten Euroopan unionin alueella. Kysymys Suomessa avioliiton kumoamisesta annetun päätöksen tunnustamisesta muissa valtioissa on selvitettävä kunkin valtion osalta erikseen.

Ehdotuksen mukaan avioliiton kumoamista koskevan asian käsittelystä tuomioistuimessa ei peritä hakemusmaksua. Tämä alentaa jonkin verran kynnystä saattaa avioliiton purkamista koskeva asia tässä menettelyssä tuomioistuimen käsiteltäväksi. On epätodennäköistä, että avioliiton kumoamista haetaan avioeron sijasta hakemusmaksun välttämisen vuoksi. Avioliiton kumoamista koskevassa asiassa on useimmiten asiaan osallisten etujen mukaista käyttää apuna oikeudellista asiantuntijaa. Heille voi siten aiheutua asian hoitamisesta oikeudenkäyntikuluja siltä osin kuin heillä ei ole oikeutta oikeusapuun.

Avioliiton kumoamista koskevassa asiassa hakijan on esitettävä uskottava näyttö avioliittoon pakottamisesta. Ongelmaksi saattaa muodostua se, että pakottamisesta tietävät vain hakijan lähipiiriin kuuluvat henkilöt, jotka eivät ole halukkaita todistamaan asiassa. Näytön esittäminen voi olla vaikeaa myös sen vuoksi, että pakottaminen on ollut hienovaraista tai abstraktia toimintaa. Näytön arvioinnissa voi olla myös vaikea erottaa avioliittoon pakottamista koskevat tilanteet järjestetyistä avioliitoista, joissa aviopuolisolla on ollut mahdollisuus hyväksyä tai hylätä ehdotettu järjestely. Näyttöön liittyvät vaikeudet näissä asioissa ovat omiaan kaventamaan halukkuutta menettelyn käyttöön.

Avioliiton kumoaminen on avioeroon nähden vaihtoehtoinen menettely avioliiton purkamiseen, jos puoliso on avioliittoon pakotettu. Avioliiton purkaminen on joka tapauksessa menettelyllisesti yksinkertaisempaa tavanomaisessa avioeromenettelyssä. Avioliiton kumoamiseen liittyvät näyttövaikeudet, asian käsittelystä johtuvat oikeudenkäyntikulut ja epävarmuus päätöksen rajat ylittävistä vaikutuksista saattavat heikentää halukkuutta menettelyn käyttämiseen. Tapauksen olosuhteista riippuen avioliiton kumoaminen voi kuitenkin yksittäisessä tilanteessa olla sopiva menettely avioliiton päättämiseen. On tärkeää, että avioliittoon pakotettu saa tietoa eri vaihtoehdoista ja voi itse tehdä päätökset siitä, mitä menettelyä hän haluaa avioliiton purkamiseen käyttää.

Avioliiton kumoamista koskevalla hakemuksella ja siitä seuraavalla oikeudenkäynnillä on vaikutusta myös avioliiton toiseen osapuoleen. Tämä voi olla samalla tavoin avioliittoon pakotettu tai hän voi olla henkilö, joka on pakottanut toisen osapuolen avioliittoon. Tilanne on hänenkin kannaltaan erilainen kuin jos kyseessä olisi avioerohakemus. Häntä kuullaan menettelyssä ja hän voi esittää oman näkemyksensä. Myös hänen siviilisäätynsä palautuu siihen, joka hänellä oli ennen avioliiton solmimista.

Vaikutukset lapsiin

Ehdotuksen lapsivaikutustenkin osalta merkityksellistä on avioliiton kumoamisen oikeusvaikutukset. Kumotun avioliiton oikeusvaikutukset ovat avioliittolakiin ehdotettavan säännöksen mukaan samat kuin avioerossa. Näin ollen avioliiton aikana syntynyt lapsi säilyttää aviolapsen aseman ja hänellä on oikeus saada elatusta vanhemmiltaan. Avioliiton kumoamisella ei ole välitöntä vaikutusta lapsen huoltajuuteen. Siitä voidaan sopia tai määrätä erikseen. Nämä vaikutukset ovat liitosta syntyneen lapsen edun mukaisia.

Vaikutukset yhdenvertaisuuteen

Mahdollisuus kumota avioliitto koskee yhdenvertaisesti kaikkia avioliittoon pakotettuja. Avioliittoon pakotettu voi olla mitä sukupuolta tahansa tai kuulua seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön. Kaikilla heillä on oikeus vedota avioliiton kumoamista koskevaan sääntelyyn. Sääntelyn voidaan katsoa edistävän sitä, että avioliitto perustuu molempien osapuolien vapaaseen tahtoon.

Vaikutukset sukupuolten väliseen tasa-arvoon

Avioliiton kumoamista koskevat säännökset ovat sukupuolineutraaleja. On kuitenkin huomattava, että selvitysten mukaan avioliittoon pakotettu on yleisimmin tyttö tai nainen, vaikka myös poikia ja miehiä pakotetaan avioliittoon. Ehdotuksen mukaan avioliiton kumoamista koskevan hakemuksen tekijänä voi olla se, joka on avioliittoon pakotettu. Mahdollisuus tehdä avioliiton kumoamista koskeva hakemus kohdistuu siten tosiasiallisesti enemmän naisiin kuin miehiin. Hakemuksen käsittelyllä on kuitenkin vaikutusta avioliiton molempiin osapuoliin.

Vaikutukset perus- ja ihmisoikeuksiin

Perustuslain 22 §:ssä säädetään siitä, että julkisen vallan on turvattava perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Avioliittoon pakottaminen on ihmisoikeusloukkaus. Pakkoavioliiton purkamista koskevalla erillissäänteleyllä korostetaan teon moitittavuutta.

Ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustaminen

Vaikutukset kansalaisten asemaan

Ehdotettu muutos ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustamista koskevaan sääntelyyn on yhteiskunnallinen viesti kielteisestä suhtautumisesta alaikäisenä solmittuihin avioliittoihin yleensä ja erityisesti tilanteisiin, joissa Suomessa asuva henkilö solmii ulkomailla avioliiton alaikäisenä tai alaikäisen kanssa.

Muutoksella vahvistetaan kaikkien henkilöiden oikeutta vapaaseen ja täyteen suostumukseen aviopuolison valinnassa.

Edellä kuvattu muutos viranomaisten menettelytapoihin vaikuttaa vastaavasti myös kansalaisiin. Säännöksen soveltamisalaan kuuluvaan avioliittoon vetoavan hakijan on esitettävä erityinen syy, jonka vuoksi ulkomailla alaikäisenä solmittu avioliitto olisi tunnustettava. Tilanteen mukaan hakijan on toimitettava myös selvitys siitä, mikä on ollut puolisoiden asuinpaikka avioliiton solmimishetkellä. Muutos voi pidentää asian käsittelyaikaa ja tehdä asian käsittelyn kansalaisen kannalta nykyistä monimutkaisemmaksi.

Tavoitteista huolimatta on vaikea ennakoida, voidaanko lainsäädännön keinoin ehkäistä Suomessa asuvien henkilöiden ulkomailla solmimia alaikäisavioliittoja. On mahdollista, että tällaisia avioliittoja kuitenkin solmitaan. Aina ei ole myöskään kyse vastoin tahtoa solmitusta avioliitosta. Suomessa asuva ulkomaalaistaustainen henkilö voi esimerkiksi haluta tulla vihityksi syntymävaltiossaan siellä saadun poikkeusluvan perusteella 17-vuotiaana. Koska pääsääntönä ehdotuksen mukaan näissä tilanteissa on avioliiton tunnustamatta jättäminen, säännöksen voidaan olettaa johtavan nykyistä useammin tilanteisiin, joissa tällaista avioliittoa ei tunnusteta.

Avioliiton tunnustamiseen liittyvillä ratkaisuilla on merkittävä vaikutus henkilöiden yksityiselämään. Ratkaisujen vaikutukset ovat usein välillisiä ja vaikutukset ulottuvat avioliiton alaikäisenä solmineeseen henkilöön, hänen aviopuolisoonsa ja puolisoiden lapsiin. Jos ulkomaista avioliittoa ei tunnusteta, henkilö ei voi esimerkiksi saada avioliittoon perustuvaa etuutta tai oikeutta. Avioliiton tunnustaminen vaikuttaa myös siihen, katsotaanko puolisoiden lapsi avioliitosta syntyneeksi. Avioliiton tunnustaminen on esikysymys lapsen isyyttä koskevan asian selvittämisessä. Se liittyy siten kysymykseen siitä, onko lapsella isää. Lapsen asema vaikuttaa puolestaan muun muassa hänen perintöoikeuteensa. Vaikutukset ovat laajakantoisia ja voivat tulla esille vasta vuosien kuluttua.

Ehdotetun lainsäädäntömuutoksen alaan kuuluvien tapausten määrästä, luonteesta tai nykyisestä soveltamiskäytännöstä ei ole kattavaa tietoa, koska ulkomaisen avioliiton tunnustaminen voi edellä jaksossa 2.3 selostetun mukaisesti tulla esille hyvin monen eri asian yhteydessä ja eri viranomaisissa. Tapaukset ovat myös moninaisia. Näistä syistä ei ole mahdollista selkeästi ennakoida, missä määrin ehdotettu lainsäädäntömuutos tosiasiassa muuttaa tapausten arviointien lopputuloksia, jos niitä verrataan nykyisen lainsäädännön perusteella tehtyihin tunnustamisratkaisuihin. Suomalaista lainsäädäntöä kiertäen tapahtunut ulkomainen avioliitto voidaan jo nyt jättää tunnustamatta ehdottomuusperiaatteen nojalla. Alaikäisavioliittojen poikkeusluvan poistaminen Suomessa solmituilta avioliitoilta vuonna 2018 on myös voinut johtaa soveltamiskäytännön kiristymiseen ulkomaisten alaikäisavioliittojen tunnustamisenkin osalta. On siten mahdollista, että ehdotetulla lainsäädäntömuutoksella ei ole vaikutusta tunnustamisratkaisujen lopputulokseen.

Toisaalta vaarana on, että niiltä osin kuin ennaltaehkäisevää vaikutusta ei ole ja lainsäädäntömuutos johtaa nykyistä useammin ulkomaisen avioliiton tunnustamatta jättämiseen, muutos vaikuttaa haitallisesti avioliiton osapuoliin. Jos ulkomailla alaikäisenä solmittua avioliittoa ei pidetä Suomessa pätevänä, osapuolille ei esimerkiksi voida myöntää avioeroa eikä avioliittoa

voida kumota. Mahdollisuus avioliitosta irtautumiseen ja avioeron saamiseen Suomessa voi kuitenkin olla yksittäisen kansalaisen kannalta tärkeämpää kuin se, että alaikäisavioliittoa ei Suomessa tunnusteta. Tältä kannalta muutos voi heikentää nykytilaa.

Vaikutukset lapsiin

Esityksen yhtenä tavoitteena on ehkäistä alaikäisavioliittojen solmimista ulkomailla. Alaikäisavioliittojen ehkäiseminen on lapsen edun mukaista.

Jos sääntelyllä ei saavuteta ennaltaehkäisevää vaikutusta ja avioliitto kuitenkin solmitaan ulkomailla, avioliiton tunnustamiseen liittyvä muutosehdotus vaikuttaa alaikäiseen aviopuolisoon ja hänen lapsiinsa tavalla, jota on selostettu edellä jaksossa *Vaikutukset kansalaisten asemaan*. Näissä tilanteissa avioliiton tunnustamatta jättämisellä on useimmiten alaikäisenä avioliiton solmineen nuoren ja hänen lapsensa kannalta enemmän haitallisia kuin myönteisiä vaikutuksia. On mahdollista, että sääntelyn tiukennus johtaisi entistä pidempiin tahdonvastaisiin oleskeluihin ulkomailla.

Vaikutukset yhdenvertaisuuteen ja vaikutukset eri väestöryhmiin

Ehdotus vahvistaa Suomessa asuvien henkilöiden yhdenvertaisuutta, kun kaikkien Suomessa asuvien henkilöiden avioliittojen alaikäraja on lähtökohtaisesti 18 vuotta.

Ehdotettu muutos kohdistuu ulkomailla solmittuihin avioliittoihin ja koskee siten suurelta osin ulkomaalaistaustaisia henkilöitä. Tapauksissa, joissa on kyse Suomessa asuvan henkilön ulkomailla alaikäisenä solmimasta tai alaikäisen kanssa solmitusta avioliitosta, alaikäinen puoliso on useimmiten tyttö. Vaikutukset kohdistuvat siten tosiasiassa enemmän tyttöihin ja naisiin kuin poikiin ja miehiin.

Vaikutukset perus- ja ihmisoikeuksiin

Suomen perustuslaissa perhe-elämän suojaa ei ole erikseen turvattu, mutta sen on katsottu kuuluvaan yksityiselämän (10 §) suojan piiriin. Monet perusoikeudet heijastuvat avioliittosääntelyyn. Näitä ovat muun muassa jokaiselle turvattu oikeus tulla kohdelluksi lain edessä yhdenvertaisesti (6 §). Jokaisella on niin ikään perusoikeutena turvattu oikeus henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen (7 §) sekä uskonnon ja omantunnon vapaus (11 §).

Perustuslain 6 §:n 3 momentin mukaan myös lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilönä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Säännöksellä on sen esitöiden mukaan (HE 309/1993 vp, s. 45/I) korostettu vaatimusta lasten kohtelemisesta paitsi keskenään yhdenvertaisesti myös aikuisväestöön nähden tasa-arvoisina, periaatteessa yhtäläiset perusoikeudet omaavina ihmisinä. Lasta tulee kohdella yksilönä, ei pelkästään passiivisena toiminnan kohteena.

5 Muut toteuttamisvaihtoehdot

5.1 Vaihtoehdot ja niiden vaikutukset

5.1.1 Pakottamalla solmitun avioliiton purkaminen

Pakottamalla solmitun avioliiton purkamista koskevaa erillissääntelyä valmisteltaessa on ehdotetun kumoamissääntelyn ohella harkittu avioeron saamista ilman harkinta-aikaa sekä avioliiton julistamista tuomioistuimen päätöksellä mitättömäksi.

Jos pakottamalla solmitun avioliiton voisi purkaa avioerolla ilman harkinta-aikaa, eron saisi ilman kuuden kuukauden viivettä. Etuna olisi avioliiton päättymiseen liittyvät liitännäisseuraamukset, jotka olisivat selkeitä ja ennakoitavia. Kansainvälisesti yhtenäisellä tavalla ymmärretty avioeron käsite voisi olla etu rajat ylittävissä tilanteissa. Viivettä ja todennäköisesti lisäkustannuksia tulisi kuitenkin siitä, että hakijan olisi esitettävä tuomioistuimelle näyttö avioliittoon pakottamisesta. Haittapuolena olisi myös se, että henkilön siviilisääty olisi avioliiton purkamisen jälkeen eronnut.

Pakottamalla solmittu avioliitto voitaisiin säätää mitättömäksi, jolloin kaikki avioliittoon kytkeytyvät oikeusvaikutukset lakkaisivat taannehtivasti. Tämäkin edellyttäisi oikeudenkäyntimenettelyä, jossa hakijan olisi näytettävä avioliiton syntyneen pakottamalla. Vaikka pakottamalla solmitun avioliiton toteaminen mitättömäksi palauttaisi avioliittoa edeltäneen siviilisäädyn, avioliiton mitättömyys poistaisi myös avioliiton mukanaan tuoman perheoikeudellisen juridisen suojan. Avioliittoon pakotetun henkilön ja hänen mahdollisten lastensa asema muodostuisi siten avioliiton mitättömyyden johdosta useimmiten heikoksi.

Avioliiton purkaminen sillä perusteella, että osapuoli on avioliittoon pakotettu, ei voi olla ilmoitusasia, vaan edellyttää näyttöä siitä, että avioliitto on solmittu ilman osapuolen vapaata tahdonmuodostusta. Näytön esittämiseen liittyvät haasteet koskevat kaikkia sääntelyvaihtoehtoja. Kun tavoitteena on ensisijaisesti pakottamalla solmitun avioliiton uhrin mahdollisuus vapautua avioliitosta aiempi siviilisäätynsä säilyttäen, ehdotettu kumoamissääntely on selvitellyistä vaihtoehdoista kannatettavin.

Ehdotuksen mukaan hakemuksen avioliiton kumoamiseksi voi tehdä avioliittoon pakotettu puoliso. Valmistelun yhteydessä on selvitetty sitä, voisiko syyttäjä ajaa avioliiton kumoamista koskevaa asiaa aviopuolison puolesta avioliittoon pakottamista koskevan rikosasian yhteydessä. Tämä ei ole kuitenkaan lainsäädännön kannalta toimiva ratkaisu sen vuoksi, että pakkoavioliittoa koskevassa rikosasiassa vastaajina voivat olla eri henkilöt kuin avioliiton kumoamista koskevassa asiassa. Ongelmallista on myös se, että avioliiton kumoamista ei voida pitää siviilioikeudellisena vaatimuksena oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 3 luvun 9 §:n tarkoittamassa mielessä. Syyttäjien tehtävien ja asiantuntemuksen kannalta ei ole myöskään perusteltua, että siviilioikeudellisessa menettelyssä käsiteltävän avioliiton kumoamista koskevan asian ajaminen säädettäisiin syyttäjän tehtäväksi.

Muita toimia

Ehdotettujen lainsäädäntömuutosten lisäksi pakkoavioliittojen ennaltaehkäisemiseen ja pakkoavioliiton uhrien tukemiseen tarvitaan myös muita toimia.

Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelmaan sisältyy useita ihmiskaupan torjuntaan liittyviä tavoitteita. Ihmiskaupan ehkäisemiseksi ja vähentämiseksi sekä ihmiskaupan uhrien aseman parantamiseksi hyväksyttiin toukokuussa 2021 poikkihallinnollinen toimintaohjelma. Ohjelmaa toimeenpannaan vuosina 2021–2023.

Pakkoavioliiton uhrit ovat ihmiskaupan uhreina oikeutettuja erityiseen tukeen ja palveluihin muun muassa kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta annetussa laissa (746/2011) säädetyn mukaisesti. Sosiaali- ja terveysministeriö on asettanut työryhmän, jonka tehtävänä on valmistella vuoden 2022 loppuun mennessä ihmiskaupan uhrien auttamista koskevan lainsäädännön uudistamista.

Lokakuussa 2020 hyväksyttiin naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelma vuosille 2020–2023. Poikkihallinnollisen työryhmän valmisteleman ohjelman tavoitteena on lisätä kansalaisten ja viranomaisten tietoisuutta naisiin kohdistuvasta väkivallasta ja parantaa uhrien ohjautumista palveluihin. Kunniaan liittyvän väkivallan ennaltaehkäisy on yksi torjuntaohjelman painopisteistä. Ohjelma sisältää useita toimenpiteitä, jotka liittyvät mm. ammattihenkilöstön koulutukseen ja viranomaisten ohjeistukseen.

Oikeusministeriö on julkaissut viranomaisille suunnatun oppaan, jonka tarkoituksena on lisätä tietoa avioliittoon pakottamisen rangaistavuudesta ja auttaa tunnistamaan pakkoavioliiton mahdolliset uhrit. Oppaassa on myös käytännönläheisiä ohjeita, miten tulee toimia, jos kohtaa pakkoavioliiton uhrin tai henkilön, joka on vaarassa joutua pakkoavioliittoon.

5.1.2 Ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustaminen

Valmistelun kuluessa on ollut esillä erilaisia vaihtoehtoja alaikäisavioliittojen tunnustamista koskevan sääntelyn täsmentämiseksi.

Tapauskohtaisen harkinnan poistaminen kokonaan alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustamiselta ja niiden kategorinen kieltäminen olisi hallinnollisesti yksinkertaista ja vaikutusten kannalta ennakoitavaa. Se voisi kuitenkin johtaa kohtuuttomiin lopputuloksiin juuri niiden alaikäisenä avioliiton solmineiden heikompien osapuolten osalta, joita sääntelyn muutoksella pyritään suojaamaan. Sääntelyssä on tämän vuoksi oltava sijaa tapauskohtaiselle harkinnalle ja tietylle joustavuudelle.

Yhtenä vaihtoehtona on harkittu sääntelyä, jossa ulkomailla alaikäisenä solmittu avioliitto tunnustetaan pyynnöstä vasta sitten, kun puolisot ovat täysi-ikäisiä. Tämä aiheuttaisi kuitenkin osapuolille hankalan välitilan. Sinä aikana alaikäinen puoliso joutuisi kohtaamaan samat oikeudelliset ongelmat kuin silloin, kun avioliittoa ei tunnusteta lainkaan.

Lainsäädännöllisiä keinoja koskee näissä asioissa se haaste, että alaikäisavioliittojen tunnustamiseen tai tunnustamatta jättämiseen liittyvistä tapauksista ja niiden seurauksista ei ole tarkkaa tietoa. Näin ollen sääntelyn muuttaminen perustuu yleisille oletuksille lainsäädännön vaikutuksista. Kuten ehdotuksen vaikutusarvioinnista ilmenee, alaikäisavioliiton tunnustamista koskevan sääntelyn muuttamistarve ja muutosehdotuksen vaikutukset ovat epäselviä. Tämä lisää riskiä siitä, että ehdotetulla lainmuutoksella on enemmän haitallisia kuin myönteisiä vaikutuksia. Yleinen etu saattaa olla ristiriidassa yksityisen edun kanssa.

Tämän vuoksi voitaisiin päätyä myös siihen, että ulkomaisen avioliiton tunnustamista koskevia säännöksiä ei tässä vaiheessa muuteta. Sen sijaan kerättäisiin tietoa alaikäisavioliittojen tunnustamiseen liittyvistä todellisista tilanteista. Saatujen tietojen perusteella voitaisiin tarvittaessa yhtenäistää viranomaisten tulkintakäytäntöjä ja harkita lainmuutosta, joka pohjautuu olemassa olevaan tietoon. Sen lisäksi pyrittäisiin muilla keinoilla ennaltaehkäisemään alaikäisten lähettämistä ulkomaille avioliiton solmimista varten (ks. edellä jaksossa 5.1.1 kohta *Muita toimia*).

Esityksessä on kuitenkin päädytty esittämään lainmuutosta, jolla täsmennetään alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustamisperusteita ja jonka toivotaan myös ehkäisevän Suomessa asuvien henkilöiden alaikäisavioliittoja ulkomailla. Yksittäisiin tapauksiin liittyvät kohtuuttomuudet voidaan ottaa huomioon ehdotettua poikkeussäännöstä soveltamalla.

5.2 Ulkomaiden lainsäädäntö ja muut ulkomailla käytetyt keinot

5.2.1 Ruotsi

Pakkoavioliiton päättyminen

Avioerosta säädetään avioliittolain (Äktenskapsbalk 1987:230) 5 luvussa. Aviopuolisoilla on oikeus avioeroon, jos he ovat asiasta yksimieliset. Avioeron voi saada vasta kuuden kuukauden harkinta-ajan jälkeen, jos vain toinen pyytää avioeroa. Harkinta-aikaa edellytetään myös silloin, jos vähintään toisella puolisolla on huollossaan alle 16-vuotias lapsi, joka asuu hänen kanssaan.

Avioeron voi saada ilman harkinta-aikaa, jos puolisot ovat asuneet erillään vähintään viimeiset kaksi vuotta. Lisäksi aviopuolisolla on oikeus avioeroon ilman harkinta-aikaa, jos voidaan pitää todennäköisenä, että hänet on pakotettu avioliittoon tai jos hän on solminut avioliiton ollessaan alle 18-vuotias. Tällaisissa tilanteissa myös syyttäjällä on oikeus, mutta ei velvollisuutta, nostaa kanne puolisoiden tuomitsemiseksi avioeroon. Jos on kyse alaikäisenä solmitusta avioliitosta, sosiaalitoimi on syyttäjän pyynnöstä velvollinen antamaan asiassa lausunnon.

Ulkomaisen avioliiton tunnustaminen

Ulkomailla solmittujen avioliittojen tunnustamisesta säädetään Ruotsissa omassa laissaan (Lag (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap). Lain lähtökohta on se, että ulkomailla solmitut avioliitot tunnustetaan (1:7), ellei laissa mainittuja syitä tunnustamatta jättämiselle ole käsillä. Sääntelyyn on tehty viime vuosina useita muutoksia. Voimassa oleva sääntelyn mukaan (1:8 a) ulkomaista avioliittoa ei tunnusteta muun muassa silloin, kun jompikumpi puolisoista oli avioliiton solmimisen hetkellä ala-ikäinen tai on todennäköistä, että avioliitto on solmittu pakottamalla. Avioliitto voidaan kuitenkin painavista syistä tunnustaa, jos molemmat osapuolet ovat sittemmin täyttäneet 18 vuotta riippumatta siitä, onko heillä liityntä Ruotsiin vai ei. Näiden säännösten lisäksi ulkomainen avioliitto voidaan jättää tunnustamatta myös ehdottomuusperiaatteen nojalla (7:4).

5.2.2 Tanska

Pakkoavioliiton päättyminen

Tanskan avioliittolain (Lov om ægteskabs indgåelse og opløsning, LBK nr 87 af 29/01/2019) mukaan avioliiton edellytyksenä on muun muassa 18 vuoden ikä ja molempien osapuolien vapaa tahdonilmaisu (§ 20). Alaikäisenä ja ilman suostumusta solmittu avioliitto on pätemätön (§ 21). Perhetuomioistuin voi hyväksyä pätemättömän avioliiton päteväksi, jos siihen on erityisiä syitä.

Avioeron voi Tanskassa saada, mikäli puolisot ovat asiasta yksimielisiä (§ 29). Tietyissä tilanteissa edellytetään kuitenkin harkinta-aikaa. Mikäli puolisot eivät ole yksimielisiä, heillä on oikeus avioeroon kuuden kuukauden asumuseron jälkeen (§ 30). Avioeron voi saada myös kahden vuoden erillään asumisen perusteella (§ 32). Uskottomuus-, väkivalta-, kaksinnaimis- ja lapsikaappaustapauksia koskevat omat erityissäännöksensä (§ 33—36). Mikäli avioparilla on yhteisiä alaikäisiä lapsia, avioeron voi saada vasta kolmen kuukauden harkinta-ajan jälkeen, vaikka he olisivat erosta yksimielisiä, jolleivät puolisot ole olleet erossa viimeistä kuutta kuukautta (§ 42 a).

Tanskassa avioliitto voidaan kumota (omstødes), jos osapuoli on pakotettu avioliittoon (§ 24). Avioliiton kumoamisen oikeusvaikutukset ovat samat kuin avioerossa (§ 25). Aviovarallisuuden jakamisesta on tiettyjä erityissäännöksiä. Määräaika kumoamista koskevan kanteen nostamiselle on kuusi kuukautta siitä, kun pakottaminen on päättynyt ja viimeistään kolme vuotta siitä, kun avioliitto on solmittu.

Ulkomaisen avioliiton tunnustaminen

Lähtökohta on, että ulkomailla solmittu avioliitto tunnustetaan Tanskassa, jos se on pätevä avioliiton solmimismaassa (§ 22 b). Tanskassa ei kuitenkaan tunnusteta ulkomailla alle 18-vuotiaana solmittuja avioliittoja. Avioliitto voidaan jättää tunnustamatta myös ehdottomuusperiaatteen nojalla. Poikkeuksellisesti ulkomainen alaikäisavioliitto voidaan kuitenkin tunnustaa kohtuuttomuuksien välttämiseksi. Tällaisena syynä ei lain perustelujen mukaan ole pidetty yksin sitä, että puolisot odottavat yhteistä lasta tai että heidän suhteensa on kestänyt jo pitkään. Alaikäisavioliittojen tunnustamiskielto ei koske EU/ETA-kansalaisia ja heidän puolisoitaan, mitä on perusteltu jäsenvaltioiden välisellä keskinäisellä luottamuksella.

5.2.3 Norja

Pakkoavioliiton päättyminen

Norjan avioliittolain (Lov om ekteskap, LOV-1991-07-04-47) mukaan avioliiton solmimisen yleisiä edellytyksiä ovat muun muassa 18 vuoden ikä ja puolisoiden vapaa tahto. Lain 16 §:n mukaan aviopuoliso voi vaatia avioliiton julistamista pätemättömäksi, jos hän on tullut lainvastaisella toiminnalla pakotetuksi avioliittoon. Vaatimus on esitettävä kuuden kuukauden kuluessa pakottamisen päättymisestä ja viimeistään viiden vuoden kuluessa avioliiton solmimisesta. Myös viranomainen (statsforvalteren) voi saattaa asian vireille avioliiton toteamiseksi päteväksi tai pätemättömäksi. Avioliittolain mukaan puoliso voi vaatia yhteisen omaisuuden ositusta myös silloin, kun avioliitto on lainvoimaisella tuomiolla todettu pätemättömäksi (57 § d kohta). Muilta osin pätemättömyyden oikeusvaikutuksista ei avioliittolaissa nimenomaisesti säädetä.

Aviopuolisoilla on oikeus avioeroon yhden vuoden erillläänolon jälkeen, ja päätöksen erillläänolosta voi saada ilman perusteita. Puolisoilla on oikeus avioeroon myös silloin, jos he ovat asuneet erillään vähintään kaksi vuotta. Avioeron voi saada suoraan puolestaan silloin, jos puoliso on ollut väkivaltainen toista puolisoa tai lasta kohtaan tai jos puoliso on tullut pakotetuksi avioliittoon (23 §). Edellä selostetut määräajat koskevat myös erovaatimuksen esittämistä tällä perusteella.

Ulkomaisen avioliiton tunnustaminen

Ulkomailla solmittujen avioliittojen tunnustaminen on Norjassakin lähtökohta, jos avioliitto on pätevä sen solmimismaassa (18 a §). Avioliittoa ei kuitenkaan tunnusteta, jos se on oikeusjärjestyksen perusteiden vastainen. Norjan oikeusministeriön antaman ohjeen mukaan ehdottomuusperiaatteen soveltamisessa tulee ottaa huomioon osapuolien ikä avioliiton solmimishetkellä sekä myös muut seikat, kuten se, ovatko osapuolet tasavertaisia ikänsä ja kehitystasonsa puolesta. Mitä vanhempia puolisot ovat ja mitä kauemmin aikaa avioliiton solmimisesta on kulunut, sitä todennäköisemmin avioliiton tunnustaminen ei ole vastoin Norjan oikeusjärjestyksen perusteita. Myös osapuolien yhteisillä lapsilla voi olla merkitystä arvioinnissa. Lisäksi on aina otettava huomioon EIS:n 8 artiklassa turvattu perhe-elämän suoja. Ulkomailla solmittua avioliittoa ei ilman painavaa syytä tunnusteta, jos toisella puolisoista oli vihkimishetkellä liityntä Norjaan ja toinen puolisoista oli alle 18-vuotias.

Norjan avioliittolakiin lisättiin kesäkuussa 2021 (LOV-2021-06-11-63) säännös, joka koskee ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustamista silloin, kun kummallakaan puolisolla ei ollut liittymää Norjaan vihkimishetkellä. Uuden säännöksen mukaan näissä tilanteissa ulkomailla alle 18-vuotiaana solmittua avioliittoa ei tunnusteta. Viranomainen voi kuitenkin tunnustaa avioliiton, jos osapuolet ovat täyttäneet 18 vuotta ja olivat yli 16-vuotiaita avioliiton solmiessaan ja se, joka oli alaikäinen vihkimishetkellä, haluaa avioliiton tunnustetuksi. Avioliitto voidaan tunnustaa myös, jos siihen on painavia syitä.

5.2.4 Islanti

Pakkoavioliiton päättyminen

Islannin avioliittolain (No. 31 of 14.4.1993) mukaan avioliitto voi päättyä puolisoiden eroon tai kuolemaan, ja liitto voi olla myös mitätön (art. 5). Avioliittolain V luvussa (25―32 art.) säädetään liiton mitättömyydestä (Ógilding). Avioliitto on tuomiolla julistettava mitättömäksi, jos aviopuolisot ovat lähisukua keskenään tai ainakin toisella heistä on aikaisempi avioliitto voimassa. Avioliitto voidaan puolison hakemuksesta todeta mitättömäksi myös silloin, jos hänet on pakotettu avioliittoon. Tällöin kanne on nostettava kuuden kuukauden kuluessa pakon päättymisestä ja viimeistään kolmen vuoden kuluessa liiton solmimisesta.

Avioliiton julistamisella mitättömäksi on samat oikeusvaikutukset kuin avioeropäätöksellä. Omaisuudesta on kuitenkin säädetty erikseen (30 art.). Pääsääntöisesti puolisoille kuuluu se omaisuus, joka heillä oli ennen avioliiton solmimishetkeä, lisättynä sillä omaisuudella, jonka puoliso on liiton aikana omasta omaisuudestaan antanut avio-oikeuden alaiseksi omaisuudeksi. Liiton aikana puolisoiden toisilleen antamat lahjat voidaan vaatia takaisin.

Avioliittolain VI luvussa säädetään asumuserosta ja avioerosta. Lähtökohtaisesti avioeron voi saada vasta kuuden kuukauden asumuseron jälkeen. Avioeron voi saada myös suoraan, jos puolisot ovat asuneet erillään viimeiset kaksi vuotta. Lisäksi eräissä muissa tilanteissa avioeron voi saada suoraan, kuten perheväkivaltatilanteissa.

Ulkomaisen avioliiton tunnustaminen

Ulkomaisten avioliittojen tunnustamisesta ei ole säädetty erikseen, vaan tunnustamiset perustuvat kansainvälisen yksityisoikeuden periaatteille ja rekisteröintiviranomaisen käytännöille.

6 Lausuntopalaute

Lausuntokierroksella olleessa hallituksen esitysluonnoksessa ehdotettiin uutta sääntelyä, jonka perusteella pakottamalla solmittu avioliitto voitaisiin purkaa avioeron sijasta kumoamalla. Puolison siviilisääty palautuisi tällöin siihen, mikä se oli ennen kumotun avioliiton solmimista. Lisäksi ehdotettiin ulkomailla solmitun avioliiton tunnustamista koskevaan sääntelyyn muutosta, jonka mukaan ulkomailla alle 18–vuotiaana solmittu avioliitto tunnustetaan Suomessa vain erityisestä syystä, jos toinen puolisoista on asunut avioliiton solmimishetkellä Suomessa.

Pakottamalla solmitun avioliiton kumoamista koskevaa uutta sääntelyä kannatettiin laajasti. Eräät tahot esittivät sääntelyn täydentämistä vielä niin, että pakottamalla solmitun avioliiton voisi purkaa joko kumoamalla tai mitätöimällä sen mukaan, kumpaa menettelyä avioliittoon pakotettu pitää sen oikeusvaikutusten kannalta parempana.

Osa lausunnonantajista suhtautui kuitenkin kriittisesti erillisen menettelyn säätämiseen vain siviilisäätymerkinnän vuoksi. Näissä lausunnoissa pidettiin epätodennäköisenä, että siviilisäätymerkinnän muutos parantaisi uhrin asemaa. Perusteluina todettiin, että stigman kannalta olennaista on se, onko henkilö ollut avioliitossa vai ei. Joissain tilanteissa merkintä ”naimaton” voisi jopa lisätä naisiin kohdistuvaa uhkaa tai väkivaltaa ja hankaloittaa uuden liiton solmimista, etenkin jos avioliitosta on syntynyt lapsia. Kielteisen kannan perusteena esitettiin myös, että uusi sääntely tekee lainsäädännöstä entistä monimutkaisemman ja oikeusvaikutuksiltaan epävarman silloin, kun kyse on ulkomailla solmitusta avioliitosta. Riskinä pidettiin myös sitä, että sääntelyä käytettäisiin myös muussa kuin lainsäätäjän ajattelemassa tarkoituksessa.

Jatkovalmistelussa on päädytty esittämään sääntelyä, joka mahdollistaa pakottamalla solmitun avioliiton purkamisen kumoamalla. Sääntelyä on pidetty tärkeänä sen symbolisen arvon vuoksi. Mahdollisuus pakottamalla solmitun avioliiton kumoamiseen voi olla merkityksellinen yksittäisissä tapauksissa.

Esityksessä ei ehdoteta sääntelyä pakottamalla solmitun avioliiton mitätöinnistä avioliiton kumoamista koskevan sääntelyn lisäksi. Tällainen lisäisi lainsäädännön monimutkaisuutta. Lausuntojen perusteella tapauksissa on useimmiten kysymys ulkomailla solmitusta avioliitosta. Yhtenä vaihtoehtona näissä tilanteissa on vedota ulkomaisen avioliiton tunnustamatta jättämiseen. Sen seuraukset Suomessa ovat samat kuin jos avioliitto olisi mitätön. Avioliittoon pakotetun suoja ei näin ollen edellytä lisäsääntelyä.

Esitysluonnoksessa ehdotettiin avioliiton kumoamista koskevan hakemuksen tekemiselle määräaikaa. Ehdotuksen mukaan hakemus olisi tehtävä 5 vuoden kuluessa vihkimisestä tai, jos syyttäjä on nostanut syytteen avioliittoon pakottamista koskevassa rikosasiassa, kolmen vuoden kuluessa siitä, kun rikosasia on lainvoimaisesti ratkaistu. Useat lausunnonantajat pitivät määräajan sitomista rikosasian käsittelyyn ongelmallisena ja määräaikaa tarpeettomana tai ainakin liian lyhyenä. Lausuntopalautteen johdosta asiaa on arvioitu jatkovalmistelussa uudelleen. Pakottamiseen liittyvät tilanteet ovat moninaisia ja siitä irtautuminen voi viedä aikaa. Kun avioliiton kumoamisen oikeusvaikutukset avioliittolain mukaan ovat siviilisäätyä lukuun ottamatta samat kuin avioerossa, ei toisen osapuolen oikeusturvan katsota välttämättä edellyttävän määräaikaa. Lakiesityksestä on näin ollen poistettu hakemuksen tekemiselle asetettu määräaika.

Lausuntopalautteessa tuotiin esiin huoli avioliiton kumoamisen vaikutuksesta avioliittoon pakotetun henkilön oleskelulupaan ja esitettiin tarve muuttaa ulkomaalaislain (301/2004) 54 §:n 7 momenttia, myös riippumatta avioliiton purkamistavasta. Tämän esityksen yhteydessä ei ole kuitenkaan ollut mahdollista selvittää ulkomaalaislainsäädännön muutostarvetta avioliiton kumoamista ja avioeroa koskevissa tilanteissa eikä arvioida mahdollisten muutosten vaikutuksia.

Ulkomailla alaikäisenä solmittujen avioliittojen tunnustamista koskevaan ehdotukseen liittyvä lausuntopalaute oli asiasta aiemmin saatujen lausuntojen tavoin jakautunutta. Ehdotettu muutos sai lausunnonantajilta kannatusta. Osa piti ehdotusta kuitenkin riittämättömänä ja esitti laajempaa muutosta, jonka mukaan ulkomailla alaikäisenä solmittua avioliittoa ei tulisi pääsääntöisesti tunnustaa lainkaan. Osa lausunnonantajista ei kannattanut ehdotusta. Sen ennaltaehkäisevää tavoitetta pidettiin epätodennäköisenä. Riskinä nähtiin se, että sääntelystä aiheutuu epävarmuutta ja haittaa juuri niille alaikäisille, joita sillä pyritään suojaamaan.

Jatkovalmisteluvaiheessa ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustamista koskeva ehdotus on pidetty ennallaan. Laajempi tunnustamatta jättäminen muun muassa rajoittaisi ulkomailla alaikäisenä avioliiton solmineen henkilön mahdollisuutta hakea avioeroa Suomessa, mitä ei ole pidetty perusteltuna. Lainmuutoksen mahdollisia riskejä voidaan ehkäistä ehdotettuun

säännökseen liittyvää poikkeusta soveltamalla. Ehdotuksen perusteluja on selostettu laajemmin jaksoissa 4.1.2 ja 5.1.2.

Lausuntopalautteen johdosta pakottamalla solmitun avioliiton kumoamista koskevan 27 a §:n perusteluja on täsmennetty, jotta säännöksessä tarkoitettu pakottaminen olisi selkeämmin määritelty. Esitykseen on tehty lausuntopalautteen johdosta myös muita täydennyksiä ja tarkennuksia.

7 Säännöskohtaiset perustelut

7.1 Avioliittolaki

I OSA. AVIOLIITON SOLMIMINEN JA PURKAMINEN

3 §. Pykälässä säädetään siitä, milloin avioliitto purkautuu. Pykälää ehdotetaan täydennettäväksi niin, että avioliitto voi purkautua myös avioliiton kumoamisen seurauksena.

6 luku. Yhteiselämän lopettaminen ja avioliiton purkaminen

Keskeiset säännökset avioliiton kumoamisesta ehdotetaan lisättäväksi avioliittolain I osan (Avioliiton solmiminen ja purkaminen) kuudenteen lukuun. Tämän vuoksi kuudennen luvun otsikkoa ehdotetaan muutettavaksi niin, että se koskee yhteiselämän lopettamisen ohella avioliiton purkamista, joka on avioliittolain järjestelmässä yläkäsite erilaisille avioliiton purkamismuodoille.

Avioliiton kumoaminen

Avioliiton kumoamista koskevat uudet pykälät 27 a ja 27 b ehdotetaan sijoitettavaksi uuden Avioliiton kumoaminen –alaotsikon alle. Avioliiton kumoamista koskevaan oikeudenkäyntiin liittyvät uudet pykälät 30 a—30 c ehdotetaan sijoitettavaksi oikeudenkäyntiä koskevien säännösten yhteyteen.

27 a §. Pykälässä säädetään avioliiton kumoamisen edellytyksestä. Säännöksen mukaan avioliitto on kumottava, jos aviopuoliso on pakotettu avioliittoon. Säännöksessä avioliittoon pakottamisella tarkoitetaan, että aviopuoliso ei ole tehnyt avioliiton solmimispäätöstä omasta vapaasta tahdostaan, vaan se on syntynyt muun henkilön oikeudenvastaisen pakottamisen johdosta.

Pakottajana on voinut olla toinen puoliso tai muut henkilöt, esimerkiksi sukulaiset.

Pakottaminen on voinut ilmentyä eri muodoissa. Avioliiton solmimista koskevan suostumuksen antamiseen johtanut pakottaminen on voinut olla fyysistä väkivaltaa tai tällaisella väkivallalla uhkaamista. Se on voinut olla myös muuta oikeudenvastaista painostamista kuten vapauteen, kunniaan tai omaisuuteen kohdistuvaa painostamista tai uhkaamista. Pakottamisesta on kysymys, jos puolisoon kohdistunut uhkaus tai painostus on vaikuttanut siten, että puolison mahdollisuus päättää itsenäisesti avioliiton solmimisesta on estynyt. Uhkaamisen tai painostamisen ei aina tarvitse olla voimakasta; ratkaisevaa on, miten se on vaikuttanut puolison tahdonmuodostukseen. Puoliso on voinut olla sellaisessa erityisessä riippuvuussuhteessa tulevaan puolisoonsa, vanhempiinsa tai muuhun henkilöön, että vähäisempikin, pitkään kestänyt taivuttelu on estänyt häntä päättämästä avioliiton solmimisesta itsenäisesti. Avioliitto voidaan tällöin pakottamisen vuoksi kumota.

Avioliittosuostumuksen vapaaehtoisuutta arvioitaessa ei ole merkitystä sillä, onko toinen puoliso tiennyt pakottamisesta. Myöskään avioliiton solmimisen motiivit eivät ole merkityksellisiä. Avioliittoon pakottamisesta ei siten ole kysymys silloin, kun henkilö on tosiasiassa voinut antaa suostumuksen avioliittoon vapaaehtoisesti, vaikka hänen päätökseensä olisi vaikuttanut esimerkiksi vanhempien tahdon tai kulttuuristen odotusten toteuttaminen. Säännöksen soveltamisalan ulkopuolelle jäävät niin sanotut järjestetyt avioliitot eli tapaukset, joissa avioparin saattaa yhteen jokin ulkopuolinen taho, esimerkiksi perhe tai sukulaiset, mutta avioliitto solmitaan molempien kihlakumppanien suostumuksella. Keskeinen ero järjestetyn avioliiton ja avioliittoon pakottamisen välillä on se, että järjestetyssä avioliitossa henkilöllä on vapaus hyväksyä tai hylätä ehdotettu järjestely, mutta avioliittoon pakottamisessa tällaista vapautta ei ole.

Säännöksessä tarkoitetun avioliittoon pakottamisen on tullut liittyä avioliiton aikaansaamiseen ja puolison tahdonmuodostukseen avioliiton solmimisessa. Avioliiton solmimisen jälkeiset tapahtumat kuten avioliiton aikana mahdollisesti tapahtunut väkivalta tai hyväksikäyttö eivät ole perusteita avioliiton kumoamiselle.

Avioliiton kumoaminen edellyttää, että hakija on esittänyt avioliittoon pakottamisesta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 2 §:n mukaisesti uskottavan näytön. Näyttöä avioliiton solmimisen olosuhteista voidaan saada esimerkiksi kirjallisista todisteista tai kuulustelemalla asiaan osallisia ja muita henkilöitä.

Avioliitto voidaan säännöksen nojalla kumota, vaikka se on solmittu ulkomailla. Edellytyksenä on se, että ulkomainen avioliitto tunnustetaan Suomessa. Tämä ratkaistaan avioliiton kumoamista koskevan asian esikysymyksenä.

27 b §. Pykälässä on yleinen säännös avioliiton kumoamisen oikeusvaikutuksista.

Pykälän 1 momentin mukaan avioliiton kumoamisen oikeusvaikutukset ovat samat kuin avioeron oikeusvaikutukset. Avioliiton kumoaminen vaikuttaa kumoamisesta eteenpäin, ei taannehtivasti. Kumotun avioliiton aikana syntyneet lapset säilyttävät siten aviolapsen statuksen.

Puolisoiden aviovarallisuuteen sovelletaan avioliittolaissa säädettyjä omaisuuden ositusta tai erottelua koskevia säännöksiä. Jos ositus johtaisi avioliittoon pakotetun kannalta kohtuuttomaan lopputulokseen, sitä voidaan sovitella avioliittolain 103 b §:ssä säädetyin edellytyksin. Avioliiton kumoamisen oikeusvaikutuksiin voi tilanteesta riippuen tulla sovellettavaksi myös vieraan valtion laki. Esimerkiksi aviovarallisuussuhteisiin sovellettava laki määräytyy tiiviimmän yhteistyön toteuttamisesta tuomioistuimen toimivallan, sovellettavan lain sekä päätösten tunnustamisen ja täytäntöönpanon alalla aviovarallisuussuhteita koskevissa asioissa annetun neuvoston asetuksen (EU) 2016/1103 säännösten mukaan.

Avioliiton kumoamisen vaikutuksia oleskeluluvan myöntämisen edellytyksiin arvioidaan ulkomaalaislain säännösten ja periaatteiden mukaisesti. Tilanteesta riippuen sovellettavaksi voi tulla esimerkiksi ulkomaalaislain 161 e §, joka koskee Euroopan unionin kansalaisen perheenjäsenen oleskeluoikeuden säilymistä avioliiton purkautuessa. Pykälää sovelletaan avioliiton kumoamista koskevissa tilanteissa samalla tavoin kuin avioerotilanteissa. Avioliiton kumoamisen vaikutusta perhesiteen perusteella myönnetyn oleskeluluvan jälkeen mahdollisesti myönnettävään jatko-oleskelulupaan arvioidaan ulkomaalaislain 54 §:n 7 momentin mukaisesti.

Pykälän 2 momentin mukaan laissa tai asetuksessa olevaa säännöstä, joka koskee avioeroa, sovelletaan myös avioliiton kumoamiseen, jollei toisin säädetä. Avioliiton kumoamista koskevasta tuomioistuinmenettelystä ehdotetaan säädettäväksi avioliittolain 30 a—30 c §:ssä erikseen.

30 a §. Pykälä on uusi. Se koskee avioliiton kumoamista koskevan asian vireillepanotapaa tuomioistuimessa. Pykälän 1 momentin mukaan asia pannaan vireille käräjäoikeudessa hakemuksella. Asian käsittelyssä noudatetaan siten soveltuvin osin oikeudenkäymiskaaren 8 luvun mukaista hakemusasioiden käsittelyjärjestystä.

Pykälän 2 momentissa on viittaus riita-asioiden oikeuspaikkaa koskevaan oikeudenkäymiskaaren 10 lukuun, jonka säännöksiä ehdotetaan täydennettäviksi avioliiton kumoamista koskevilla asioilla.

30 b §. Pykälä on uusi. Siinä säädetään hakemuksen tekemisestä avioliiton kumoamista koskevassa asiassa.

Säännöksen 1 momentin mukaan hakijana voi olla se puoliso, joka on pakotettu avioliittoon. Jos molemmat puolisot on pakotettu avioliittoon, hakijoina voivat olla molemmat puolisot yhdessä tai jompikumpi heistä.

Säännöksen 2 momentin mukaan vaatimusta avioliiton kumoamisesta ei voi tehdä sen jälkeen, kun avioliitto on purettu. Tilanne on tällainen, kun aviopuolisot on jo tuomittu avioeroon. Avioliiton kumoaminen ei ole myöskään mahdollista silloin, kun avioliitto on jo päättynyt jommankumman puolison kuolemaan.

30 c §. Pykälä on uusi. Siinä on säännös asiaan osallisten kuulemisesta avioliiton kumoamista koskevassa asiassa. Asiassa on varattava toiselle puolisolle tilaisuus tulla kuulluksi.

31 §. Pykälän 1 ja 2 momenttia ehdotetaan muutettavaksi niin, että niitä sovelletaan myös avioliiton kumoamista koskevaan asiaan. Pykälän 1 momentissa tarkoitettuja liitännäisvaatimuksia voi siten esittää myös avioliiton kumoamista koskevan asian yhteydessä. Samoin 2 momentissa säädettyä mahdollisuutta antaa väliaikaisia määräyksiä näistä vaatimuksista sovelletaan myös avioliiton kumoamista koskevassa asiassa.

32 §. Pykälän 1 momentin sanamuotoa ehdotetaan muutettavaksi niin, että tuomioistuimella on velvollisuus ottaa lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva asia omasta aloitteestaan esille myös avioliiton kumoamista koskevassa asiassa.

Pykälän 2 ja 3 momentti vastaavat voimassaolevaa lakia.

44 §. Pykälän 1 momentti vastaa voimassaolevaa säännöstä.

Pykälän 2 momenttia ehdotetaan muutettavaksi niin, että siinä otetaan huomioon myös avioliiton kumoamista koskevat asiat. Avioehtosopimus ei näin ollen tule voimaan, jos se on jätetty Digi- ja väestötietovirastolle tai Ahvenanmaan valtionvirastolle avioliiton kumoamisen jälkeen tai sen jälkeen, kun avioliiton kumoamista koskeva asia on tullut vireille.

48 §. Puolison elatusapua koskevan säännöksen 1 momenttia ehdotetaan muutettavaksi niin, että toinen puoliso voidaan määrätä suorittamaan elatusapua säännöksessä säädetyillä edellytyksillä myös silloin, kun avioliitto kumotaan.

Pykälän 2 ja 3 momentti vastaavat voimassaolevaa sääntelyä.

85 §. Pykälän 1 momenttia ehdotetaan muutettavaksi niin, että siinä otetaan huomioon myös avioliiton kumoaminen. Säännös omaisuuden osituksen toimittamisesta koskisi siten myös tilanteita, joissa avioliiton kumoamista koskeva asia on vireillä tai avioliitto on kumottu.

Pykälän 2 ja 3 momentti vastaavat voimassaolevaa sääntelyä.

88 a §. Säännöstä ehdotetaan muutettavaksi niin, että sitä sovelletaan myös avioliiton kumoamista koskevissa tilanteissa. Puolison mahdollisuus hakea julkista haastetta velkojen selvittämiseksi osituksen toimittamista varten koskee siten myös tilanteita, joissa avioliiton kumoamista koskeva asia on vireillä tai avioliitto on kumottu. Lisäksi säännöksen kirjoitusasu saatetaan ajan tasalle.

90 §. Avio-oikeuden ajallista ulottuvuutta koskevaa pykälää ehdotetaan muutettavaksi niin, että sitä sovelletaan avioliiton kumoamista koskevassa asiassa vastaavalla tavalla kuin avioeroa koskevassa asiassa.

Pykälän 1 momentin 2 kohtaan ehdotetun muutoksen johdosta avio-oikeudesta vapaana omaisuutena pidetään omaisuutta, jonka puoliso on saanut perintönä, lahjana tai testamentin nojalla sen jälkeen, kun avioeroa tai avioliiton kumoamista koskeva asia on tullut vireille.

Pykälän 2 momenttiin ehdotetun muutoksen seurauksena toisella puolisolla on kuitenkin avio-oikeus 2 kohdassa tarkoitettuun omaisuuteen, jos avioeroa tai avioliiton kumoamista koskeva asia on rauennut muusta syystä kuin sen vuoksi, että puoliso on kuollut asian vireillä ollessa.

115 a §. Pykälä on uusi. Siinä säädetään poikkeuksesta 115 §:n pääsääntöön, jonka mukaan pätevästi solmittu ulkomainen avioliitto tunnustetaan Suomessa.

Ehdotettu poikkeus koskee vieraan valtion viranomaisen edessä ulkomailla tai Suomessa solmittua avioliittoa. Ehdotuksen mukaan tällaista avioliittoa ei pidetä pätevänä Suomessa, vaikka se täyttäisi 115 § :n mukaiset pätevyyden edellytykset, jos avioliittoa solmittaessa ainakin toinen kihlakumppaneista oli alle 18-vuotias ja ainakin toisella heistä oli asuinpaikka Suomessa. Säännöksessä annetaan kuitenkin mahdollisuus yksittäisessä tapauksessa pitää tällaista avioliittoa pätevänä, jos siihen on erityisiä syitä. Näyttötaakka erityisen syyn olemassaolosta on sillä, joka vetoaa avioliiton pätevänä pitämiseen eli tunnustamiseen Suomessa.

Erityisenä syynä voidaan pitää esimerkiksi sitä, että avioliiton tunnustamatta jättämisestä aiheutuu aviopuolisoille kohtuuttomia seurauksia. Avioliiton tunnustamatta jättämisen seuraukset voivat olla EIS:n 8 artiklassa tarkoitetun perhe-elämän suojan kannalta kohtuuttomat esimerkiksi silloin, kun aviopuolisot ovat asuneet vihkimisen jälkeen jo vuosia perheenä yhdessä. Se, että avioliiton tunnustaminen tulee ajankohtaiseksi vasta alaikäisen puolison jo täytettyä 18 vuotta ja hän ilmaisee haluavansa avioliiton tunnustetuksi Suomessa, voi myös olla erityinen syy tunnustaa tällainen avioliitto. Jos avioliiton tunnustamiseen vetoava on alaikäinen tai jos hänellä on lapsia, harkinta on tehtävä lapsen oikeuksien sopimuksen 3 artiklan mukaisesti ensisijaisesti lapsen etua ajatellen. Alaikäisen puolison osalta harkinnassa on otettava huomioon myös tämän henkilön oma näkemys tilanteesta. Arvio on tehtävä aina kokonaisarvion perusteella ja yksittäisen tapauksen olosuhteet huomioon ottaen. On myös huomattava, että avioliiton tunnustamatta jättäminen Suomessa ei vaikuta avioliiton pätevyyteen sen solmimisvaltiossa.

119 §. Pykälä sisältää säännökset Suomen tuomioistuinten kansainvälisestä toimivallasta avioeroa koskevissa asioissa. Pykälän 1 momenttia ehdotetaan muutettavaksi niin, että siihen lisätään toimivaltaperusteet myös avioliiton kumoamista koskevissa asioissa. Ehdotuksen mukaan toimivaltaperusteet ovat molemmissa asioissa samat. Edellytyksenä avioeroa tai avioliiton kumoamista koskevan asian käsittelylle on siten pääsääntöisesti se, että jommallakummalla puolisolla on kotipaikka Suomessa. Sen lisäksi avioeroa ja avioliiton kumoamista koskeva asia voidaan tutkia Suomessa, jos hakijalla on ollut Suomessa kotipaikka tai muu läheinen yhteys Suomeen eikä hän voi saattaa avioeroa tai avioliiton kumoamista koskevaa asiaa tutkittavaksi siinä

vieraassa valtiossa, jossa jommallakummalla puolisolla on kotipaikka, tai tämä aiheuttaisi hakijalle kohtuuttomia vaikeuksia, ja asian tutkimista Suomessa on olosuhteisiin katsoen pidettävä aiheellisena. Pykälää ei ehdoteta muilta osin muutettavaksi. Siten 1 momentin säännöksiä sovelletaan pykälän 4 momentin mukaisesti ainoastaan, jollei niin sanotusta Bryssel IIa –asetuksesta tai Suomea sitovasta valtiosopimuksesta muuta johdu.

120 §. Pykälä sisältää sovellettavaa lakia koskevan säännöksen. Pykälää ehdotetaan muutettavaksi niin, että se koskee myös avioliiton kumoamista koskevaa asiaa. Suomessa käsiteltävässä avioliiton kumoamista koskevassa asiassa sovelletaan siten Suomen lakia.

7.2 Oikeudenkäymiskaari

8 luku. Hakemusasioiden käsittely

4 §. Pykälää ehdotetaan muutettavaksi niin, että sen 1 momentin 1 kohtaan lisätään avioliiton kumoamista koskevat asiat. Tuomioistuimen olisi siis jatkettava riitaiseksi osoittautuneen avioliiton kumoamista koskevan asian käsittelyä riita-asiain käsittelystä säädetyssä järjestyksessä.

Muilta osin säännös vastaa voimassa olevaa lakia.

10 luku. Oikeuspaikasta riita-asioissa

11 §. Pykälän alaa ehdotetaan laajennettavaksi niin, että se koskee myös avioliiton kumoamista koskevia asioita. Ehdotuksen mukaan toimivaltainen tuomioistuin avioliiton kumoamista koskevassa asiassa on se käräjäoikeus, jonka tuomiopiirissä jommallakummalla puolisolla on kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka.

18 §. Pykälän 4 kohtaa ehdotetaan laajennettavaksi 11 §:n tavoin niin, että säännös koskee myös avioliiton kumoamista koskevia asioita. Toissijainen oikeuspaikka avioliiton kumoamista koskevissa asioissa on siten käräjäoikeus, jonka tuomiopiirissä jommallakummalla puolisoista on viimeksi ollut kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka.

7.3 Tuomioistuinmaksulaki

5 §. *Maksuttomat suoritteet.* Lain 5 §:ssä olevaan maksuttomien suoritteiden luetteloon ehdotetaan lisättäväksi uusi 16 kohta, joka koskee avioliittolaissa säädettyjä avioliiton kumoamista koskevia asioita. Avioliiton kumoamista koskevien hakemusten käsittelystä tuomioistuimessa ei siten peritä tuomioistuinmaksulaissa tarkoitettua hakemusmaksua. Uuden kohdan seurauksena myös luettelon 15 kohtaa muutetaan siinä olevan pisteen vuoksi.

8 Lakia alemman asteinen sääntely

Pakottamalla solmitun avioliiton purkamisessa tärkeänä asiana on pidetty osapuolen siviilisäätyä. Avioliiton kumoamista koskevan esityksen tavoitteena on se, että aviopuolison siviilisääty palautuu siihen, mikä se oli ennen avioliiton solmimista. Siviilisäätyä koskevan tiedon yksityiskohtaisesta sisällöstä säädetään väestötietojärjestelmästä annetussa asetuksessa (128/2010), jonka 5 §:ää on tämän vuoksi tarpeen muuttaa. Avioliiton kumoaminen talletettaisiin väestötietojärjestelmään asetuksen 6 §:n mukaisesti avioliiton purkautumista koskevana tietona. Tieto avioliiton kumoamisesta on merkityksellinen avioliiton purkautumisen oikeudellisten vaikutusten toteutumiseksi. Valtuudesta asetuksen antamiseen säädetään väestötietojärjestelmästä ja Väestörekisterikeskuksen varmennepalveluista annetun lain (661/2009) 13 §:ssä.

9 Voimaantulo

Ehdotetaan, että lait tulevat voimaan mahdollisimman pian. Voimaantulo edellyttää riittävän ajan varaamista lainsäädännön täytäntöönpanotoimiin. Näitä ovat tietojärjestelmiin tarvittavien teknisten muutosten toteuttaminen sekä tiedottaminen ja koulutus.

Avioliittolain muuttamista koskevan lakiehdotuksen voimaantulo- ja siirtymäsäännösten 1 momentti sisältää tavanomaisen voimaantulosäännöksen.

Voimaantulo- ja siirtymäsäännöksen 2 momentti koskee ehdotettua säännöstä ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustamisen perusteista, kun aviopuolisolla on ollut asuinpaikkaliittymä Suomeen vihkimishetkellä. Siirtymäsäännöksen mukaan ulkomailla ennen lain voimaantuloa solmitun avioliiton tunnustamiseen ei sovelleta ehdotettua 115 a §:ää. Tämä on perusteltua sen vuoksi, että kysymys saman avioliiton tunnustamisesta voi tulla esiin eri aikoina ja eri yhteyksissä, useimmiten esikysymyksenä muuhun asiaan liittyen. Ennen lain voimaantuloa solmitun avioliiton osapuolten oikeusturva edellyttää, ettei heidän avioliittonsa tunnustamista koskevaa arviota muuteta lain voimaantulon myötä. Taannehtivalla soveltamisella ei olisi myöskään ennaltaehkäisevää vaikutusta ulkomailla alaikäisenä solmittaviin avioliittoihin. Ennen lain voimaantuloa ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustamista arvioidaan avioliittolain 115 §:n ja 139 §:n 2 momentin ehdottomuusperiaatteen nojalla.

Muilta osin ehdotettuja säännöksiä voidaan soveltaa heti lain voimaantulon jälkeen. Avioliiton kumoamista koskevaa sääntelyä sovelletaan siitä riippumatta, milloin avioliitto on solmittu.

10 Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys

Esityksen 115 a §:ssä ehdotetaan muutosta ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustamista koskeviin periaatteisiin. Ehdotuksen mukaan ulkomailla alaikäisenä solmittu avioliitto tunnustetaan vain erityisestä syystä, jos ainakin toisella aviopuolisoista oli avioliiton solmimishetkellä asuinpaikka Suomessa.

Ehdotus on merkityksellinen ensinnäkin EU:n perusoikeusvelvoitteiden kannalta. Ulkomailla solmitun avioliiton tunnustamista koskeva lainsäädäntö on Euroopan unionin jäsenvaltioiden kansalliseen toimivaltaan kuuluva asia. Jäsenvaltioiden on tätä toimivaltaa käyttäessään kuitenkin noudatettava unionin oikeutta ja erityisesti perussopimuksen määräyksiä. Se, että muussa valtiossa laillisesti solmittua avioliittoa ei tunnusteta Suomessa, voi rajoittaa SEUT 21 artiklassa vahvistettua oikeutta vapaasti liikkua ja oleskella jäsenvaltioiden alueella.

Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan henkilöiden vapaan liikkumisen rajoitus, joka on riippumaton asianomaisten henkilöiden kansalaisuudesta, voi olla oikeutettu, jos se perustuu yleistä etua koskeviin objektiivisiin syihin ja on oikeassa suhteessa kansallisessa oikeudessa hyväksyttävästi tavoiteltuun päämäärään.[12] Unionin tuomioistuimen oikeuskäytännöstä ilmenee, että toimenpide on oikeasuhteinen, kun sillä voidaan toteuttaa tavoiteltu päämäärä ja kun sillä ei ylitetä sitä, mikä on tarpeen tämän päämäärän saavuttamiseksi.[13] Lisäksi kansallinen toimenpide, joka

[12] Vrt. tuomio 5.6.2018, Coman, C-673/16, EU:C:2018:385, 41 kohta; tuomio 14.10.2008, Grunkin ja Paul, C-353/06, EU:C:2008:559, 29 kohta; tuomio 26.2.2015, Martens, C-359/13, EU:C:2015:118, 34 kohta ja tuomio 2.6.2016, Bogendorff von Wolffersdorff, C-438/14, EU:C:2016:401, 48 kohta.
[13] Tuomio 26.2.2015, Martens, C-359/13, EU:C:2015:118, 34 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen.

on omiaan rajoittamaan henkilöiden vapaan liikkuvuuden käyttämistä, voi olla oikeutettu vain silloin, kun tällainen toimenpide on perusoikeuskirjassa taattujen perusoikeuksien mukainen.[14]

Ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustamista koskevan ehdotuksen tavoitteena on suojata lasta ja ennaltaehkäistä alaikäisavioliittoja. Näitä voidaan perustellusti pitää yleisenä etuna. Lapsen oikeudet on turvattu myös Euroopan unionin perusoikeuskirjan 24 artiklan 1 kohdassa, jonka mukaan lapsella on oikeus hänen hyvinvoinnilleen välttämättömään suojeluun ja huolenpitoon. Oikeuskäytännössä on tässä yhteydessä katsottu, ettei ole välttämätöntä, että jonkin jäsenvaltion säätämä rajoittava toimenpide vastaisi kaikkien jäsenvaltioiden yhteistä käsitystä yksityiskohtaisista säännöistä kyseessä olevan perusoikeuden tai oikeutetun edun suojelemiseksi, ja ettei päinvastoin pelkästään se seikka, että jäsenvaltio on ottanut käyttöön erilaisen suojajärjestelmän kuin jokin toinen jäsenvaltio, sulje pois sitä, että kyseiset toimenpiteet ovat tarpeellisia ja oikeasuhteisia.[15]

Ehdotettua säännöstä ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustamisen rajoittamisesta ei voida pitää suhteettomana, kun tavoitteena on lapsen etu ja hänen suojaaminen. Säännös ei myöskään ylitä sitä, mikä on tarpeen sen tavoitteleman perustavanlaatuisen perustuslaillisen päämäärän saavuttamiseksi, koska säännös koskee vain avioliittoja, joilla on liittymä Suomeen, ja koska kohtuuttomat tilanteet voidaan ottaa huomioon mahdollisuudella tunnustaa avioliitto erityisestä syystä. Ehdotettu säännös on näin ollen suhteellisuusperiaatteen mukainen.

SEUT 21 artikla ei siten ole esteenä sille, että ulkomailla alaikäisenä solmittu avioliitto tunnustetaan ehdotetun säännöksen osoittamissa tilanteissa vain erityisestä syystä. Ehdotettu 115 a § on merkityksellinen myös Suomen perustuslain 10 §:ssä turvatun yksityiselämän ja perhe-elämän suojan valossa samoin kuin EIS:n 8 artiklassa määrätyn perhe-elämän suojan ja lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen kannalta. Edellä jaksossa 2.4 on esitetty Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöä, jonka mukaan ihmisoikeuksien rajoittamisen tulee olla hyväksyttävää ja oikeasuhtaista suhteessa siihen oikeushyvään, jota rajoituksella tavoitellaan. Ehdotuksen tavoite ja yllä mainitut perustelut huomioon ottaen ehdotusta on pidettävä myös EIS:n ja Suomen perustuslain kannalta hyväksyttävänä ja oikeasuhtaisena. Ehdotetun säännöksen tavoitteena on lapsen suojeleminen ja säännöksen mahdollistamaa poikkeusta harkittaessa on lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisesti otettava huomioon ensisijaisesti lapsen etu.

Mainituilla perusteilla katsotaan, että lakiehdotukset voidaan käsitellä tavallisessa lainsäätämisjärjestyksessä.

Ponsi

Edellä esitetyn perusteella annetaan eduskunnan hyväksyttäviksi seuraavat lakiehdotukset:

[14] Ks. analogisesti tuomio 13.9.2016, Rendón Marín, C-165/14, EU:C:2016:675, 66 kohta.
[15] Tuomio 22.12.2010, Sayn-Wittgenstein, C-208/09, EU:C:2010:806, 91 kohta; tuomio 14.10.2004, Omega, C-36/12, EU:C:2004:614, 37 ja 38 kohta.

Lakiehdotukset

1.

Laki

avioliittolain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan avioliittolain (234/1929) 3 §, I osan 6 luvun otsikko, 31, 32, 44, 48, 85, 88 a ja 90 §, 119 §:n 1 momentti ja 120 § sellaisina kuin ne ovat, 3 §, I osan 6 luvun otsikko, 31, 32, 48 ja 85 § laissa 411/1987, 44 § laeissa 929/2002 ja 1125/2019, 88 a § laissa 731/2003, 90 § laissa 784/2004 sekä 119 §:n 1 momentti ja 120 § laissa 1226/2001, sekä

lisätään lakiin uusi 27 a ja 27 b § ja niiden edelle uusi väliotsikko sekä lakiin uusi 30 a—30 c ja 115 a § seuraavasti:

I OSA

AVIOLIITON SOLMIMINEN JA PURKAMINEN

3 §

Avioliitto purkautuu, kun toinen puoliso kuolee tai julistetaan kuolleeksi taikka kun puolisot tuomitaan avioeroon tai avioliitto kumotaan.

6 luku

Yhteiselämän lopettaminen ja avioliiton purkaminen

Avioliiton kumoaminen

27 a §

Avioliitto on kumottava, jos aviopuoliso on pakotettu avioliittoon.

27 b §

Avioliiton kumoamisella on samat oikeusvaikutukset kuin avioerolla.

Laissa tai asetuksessa olevaa säännöstä, joka koskee avioeroa, sovelletaan myös avioliiton kumoamiseen, jollei toisin säädetä.

30 a §

Avioliiton kumoamista koskeva asia pannaan vireille käräjäoikeudessa hakemuksella.

Toimivaltaisesta tuomioistuimesta avioliiton kumoamista koskevassa asiassa säädetään oikeudenkäymiskaaren 10 luvussa.

30 b §

Hakemuksen avioliiton kumoamiseksi voi tehdä puoliso, joka on avioliittoon pakotettu.

Vaatimusta avioliiton kumoamisesta ei voida tehdä sen jälkeen, kun avioliitto on purettu.

30 c §

Avioliiton kumoamista koskevassa asiassa tuomioistuimen on varattava toiselle puolisolle tilaisuus tulla kuulluksi.

31 §

Avioeroa, avioliiton kumoamista tai yhteiselämän lopettamista koskevan asian yhteydessä voidaan esittää vaatimus elatusavun vahvistamisesta ja lapsen huollosta tai tapaamisoikeudesta sekä muu sellainen vaatimus, joka liittyy avioeroa, avioliiton kumoamista tai yhteiselämän lopettamista koskevaan asiaan.

Avioeroa, avioliiton kumoamista tai yhteiselämän lopettamista koskevassa asiassa tuomioistuin voi antaa väliaikaisen määräyksen 1 momentissa tarkoitetusta vaatimuksesta sekä yhteiselämän lopettamisesta.

Tuomioistuimen antamaan väliaikaiseen määräykseen ei saa hakea muutosta.

Väliaikainen määräys on voimassa, kunnes tuomioistuin antaa asiasta päätöksen, jollei määräystä tätä ennen peruuteta tai muuteta.

32 §

Avioeroa, avioliiton kumoamista tai yhteiselämän lopettamista koskevassa asiassa tuomioistuimen on omasta aloitteestaan otettava käsiteltäväksi kysymys siitä, miten puolisoiden lasten huolto ja tapaamisoikeus olisi lapsen etua silmällä pitäen järjestettävä.

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta käsitellessään tuomioistuimen on erityisesti kiinnitettävä asianosaisten huomiota siihen, että huollon ja tapaamisoikeuden tarkoituksena on turvata lapsen myönteiset ja läheiset suhteet kumpaankin vanhempaan.

Lapsen vanhemman tai sosiaalilautakunnan vaatimuksesta tuomioistuimen tulee antaa päätös huollosta ja tapaamisoikeudesta noudattaen lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) säännöksiä.

44 §

Avioehtosopimus tulee voimaan, kun se on rekisteröity.

Avioehtosopimus ei kuitenkaan tule voimaan, jos se on jätetty Digi- ja väestötietovirastolle tai Ahvenanmaan valtionvirastolle avioliiton purkauduttua tai sen jälkeen, kun avioeroa tai avioliiton kumoamista koskeva asia on tullut vireille.

48 §

Kun tuomitaan avioeroon tai avioliitto kumotaan ja puolison katsotaan tarvitsevan elatusapua, tuomioistuin voi velvoittaa toisen puolison suorittamaan elatusapua sen mukaan kuin hänen kykyynsä ja muihin seikkoihin nähden harkitaan kohtuulliseksi.

Elatusapu voidaan vahvistaa suoritettavaksi joko toistaiseksi tai siten, että elatusavun suorittaminen lakkaa päätöksessä asetetun määräajan kuluttua. Elatusapu voidaan kuitenkin vahvistaa suoritettavaksi kertakaikkisena, jos elatusvelvollisen varallisuusolot ja muut seikat antavat siihen aihetta.

Määräajoin maksettavaksi vahvistetun elatusavun suorittamisvelvollisuus raukeaa, jos elatusapuun oikeutettu menee uuteen avioliittoon.

85 §

Kun avioeroa tai avioliiton kumoamista koskeva asia on vireillä taikka kun avioliitto on purkautunut, omaisuuden ositus on toimitettava, jos puoliso tai kuolleen puolison perillinen sitä vaatii.

Jos kumpaisellakaan puolisolla ei ole avio-oikeutta toistensa omaisuuteen, omaisuuden osituksen sijasta on toimitettava ainoastaan puolisoiden omaisuuden erottelu.

Jos puolisoilla on yhteistä omaisuutta, omaisuus on vaadittaessa jaettava omaisuuden osituksessa taikka erottelussa.

88 a §

Kun avioeroa tai avioliiton kumoamista koskeva asia on vireillä tai kun avioliitto on purkautunut, puoliso voi hakea julkista haastetta omien tai toisen puolison velkojen selvittämiseksi

osituksen toimittamista varten noudattaen julkisesta haasteesta annetun lain (729/2003) säännöksiä.

90 §

Omaisuuden ositusta toimitettaessa on omaisuutena, johon toisella puolisolla ei ole avio-oikeutta, pidettävä:

1) omaisuutta, jonka puoliso on ansainnut taikka saanut perintönä, lahjana tai testamentin nojalla avioliiton purkauduttua toisen puolison kuoleman vuoksi;

2) omaisuutta, jonka puoliso on ansainnut taikka saanut perintönä, lahjana tai testamentin nojalla sen jälkeen, kun avioeroa tai avioliiton kumoamista koskeva asia on tullut vireille.

Poiketen siitä, mitä 1 momentin 2 kohdassa säädetään, toisella puolisolla on kuitenkin avio-oikeus mainitussa kohdassa tarkoitettuun omaisuuteen, jos avioeroa tai avioliiton kumoamista koskeva asia on rauennut muusta syystä kuin sen vuoksi, että puoliso on kuollut asian vireillä ollessa.

115 a §

Avioliittoa, joka täyttää 115 §:n mukaiset pätevyyden edellytykset, ei kuitenkaan pidetä pätevänä Suomessa, ellei siihen ole erityisiä syitä, jos avioliittoa solmittaessa ainakin toinen kihlakumppaneista oli alle 18-vuotias ja ainakin toisella oli asuinpaikka Suomessa.

119 §

Avioeroa tai avioliiton kumoamista koskeva asia voidaan tutkia Suomessa, jos:

1) jommallakummalla puolisolla on kotipaikka Suomessa; tai

2) hakijalla on ollut Suomessa kotipaikka tai muu läheinen yhteys Suomeen eikä hän voi saattaa avioeroa tai avioliiton kumoamista koskevaa asiaa tutkittavaksi siinä vieraassa valtiossa, jossa jommallakummalla puolisolla on kotipaikka, tai tämä aiheuttaisi hakijalle kohtuuttomia vaikeuksia, ja asian tutkimista Suomessa on olosuhteisiin katsoen pidettävä aiheellisena.

— —

120 §

Avioeroa, avioliiton kumoamista ja yhteiselämän lopettamista ja koskevassa asiassa on sovellettava Suomen lakia.

———

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Sellaisen avioliiton tunnustamiseen, joka on solmittu ennen tämän lain voimaantuloa, sovelletaan tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.

———

2.

Laki

oikeudenkäymiskaaren 8 ja 10 luvun muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan oikeudenkäymiskaaren 8 luvun 4 § sekä 10 luvun 11 § ja 18 §:n 1 momentin 4 kohta, sellaisina kuin ne ovat, 8 luvun 4 § laissa 811/2008 sekä 10 luvun 11 § ja 18 §:n 1 momentin 4 kohta laissa 135/2009, seuraavasti:

8 luku

Hakemusasioiden käsittely

4 §

Asian käsittelyä on jatkettava riita-asian käsittelyä koskevassa järjestyksessä, jos asia on riitainen ja kyseessä on:

1) yhteiselämän lopettamista, avioeroa, avioliiton kumoamista tai puolison elatusta koskeva asia;

2) lapsen huoltoa, tapaamisoikeutta tai lapsen elatusta koskeva asia;

3) lapseksiottamista koskeva asia; tai

4) holhoustoimesta annetussa laissa (442/1999) tarkoitettu asia.

Muussa riitaisessa hakemusasiassa käräjäoikeus voi päättää, että asian käsittelyä jatketaan riita-asian käsittelystä säädetyssä järjestyksessä.

Asian käsittelylajista riippumatta noudatetaan kuitenkin asiaan osallisen laiminlyönnin seurauksia koskevaa 7 §:ää ja asian ratkaisemista koskevaa 10 §:ää.

10 luku

Oikeuspaikasta riita-asioissa

11 §

Avioeroa, yhteiselämän lopettamista, avioliiton kumoamista tai avioliiton pätevyyttä taikka muuta kuin puolison kuoleman jälkeen toimitettavaa ositusta koskeva asia tutkitaan käräjäoikeudessa, jonka tuomiopiirissä jommallakummalla puolisolla on kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka.

18 §

Jos ei muutoin ole tuomioistuinta, jossa asia voitaisiin tutkia:

— —

4) asia, joka koskee avioeroa, yhteiselämän lopettamista, avioliiton kumoamista tai avioliiton pätevyyttä taikka muuta kuin puolison kuoleman jälkeen toimitettavaa ositusta, tutkitaan käräjäoikeudessa, jonka tuomiopiirissä jommallakummalla puolisoista on viimeksi ollut kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka;

— —

———

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

———

3.

Laki

tuomioistuinmaksulain 5 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan tuomioistuinmaksulain (1455/2015) 5 §:n 15 kohta ja
lisätään 5 §:ään, sellaisena kuin se on osaksi laeissa 1235/2016, 100/2018 ja 1203/2020, uusi 16 kohta seuraavasti:

5 §

Maksuttomat suoritteet

Tämän lain mukaista maksua ei peritä:

— —

15) asioissa, joiden käsittely tuomioistuimessa on muualla laissa säädetty maksuttomaksi;
16) avioliittolain (234/1929) mukaisissa avioliiton kumoamista koskevissa asioissa.

———

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

———————

Helsingissä 14.10.2021

Pääministeri

Sanna Marin

Oikeusministeri Anna-Maja Henriksson

Liitteet
Rinnakkaistekstit

1.

Laki

avioliittolain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan avioliittolain (234/1929) 3 §, I osan 6 luvun otsikko, 31, 32, 44, 48, 85, 88 a ja 90 §, 119 §:n 1 momentti ja 120 § sellaisina kuin ne ovat, 3 §, I osan 6 luvun otsikko, 31, 32, 48 ja 85 § laissa 411/1987, 44 § laeissa 929/2002 ja 1125/2019, 88 a § laissa 731/2003, 90 § laissa 784/2004 sekä 119 §:n 1 momentti ja 120 § laissa 1226/2001, sekä

lisätään lakiin uusi 27 a ja 27 b § ja niiden edelle uusi väliotsikko sekä lakiin uusi 30 a—30 c ja 115 a § seuraavasti:

Voimassa oleva laki	*Ehdotus*
I OSA	I OSA
AVIOLIITON SOLMIMINEN JA PURKAMINEN	**AVIOLIITON SOLMIMINEN JA PURKAMINEN**
3 §	3 §
Avioliitto purkautuu, kun toinen puoliso kuolee tai julistetaan kuolleeksi taikka kun puolisot tuomitaan avioeroon.	Avioliitto purkautuu, kun toinen puoliso kuolee tai julistetaan kuolleeksi taikka kun puolisot tuomitaan avioeroon *tai avioliitto kumotaan*.
6 luku	6 luku
Yhteiselämän lopettaminen ja avioero	**Yhteiselämän lopettaminen ja *avioliiton purkaminen***
	Avioliiton kumoaminen
	27 a §
	Avioliitto on kumottava, jos aviopuoliso on pakotettu avioliittoon.
	27 b §
	Avioliiton kumoamisella on samat oikeusvaikutukset kuin avioerolla.
	Laissa tai asetuksessa olevaa säännöstä, joka koskee avioeroa, sovelletaan myös avioliiton kumoamiseen, jollei toisin säädetä.

Voimassa oleva laki	*Ehdotus*
	30 a § *Avioliiton kumoamista koskeva asia pannaan vireille käräjäoikeudessa hakemuksella.* *Toimivaltaisesta tuomioistuimesta avioliiton kumoamista koskevassa asiassa säädetään oikeudenkäymiskaaren 10 luvussa.*
	30 b § *Hakemuksen avioliiton kumoamiseksi voi tehdä puoliso, joka on avioliittoon pakotettu.* *Vaatimusta avioliiton kumoamisesta ei voida tehdä sen jälkeen, kun avioliitto on purettu.*
	30 c § *Avioliiton kumoamista koskevassa asiassa tuomioistuimen on varattava toiselle puolisolle tilaisuus tulla kuulluksi.*
31 § Avioeroa tai yhteiselämän lopettamista koskevan asian yhteydessä voidaan esittää vaatimus elatusavun vahvistamisesta ja lapsen huollosta tai tapaamisoikeudesta sekä muu sellainen vaatimus, joka liittyy avioeroa tai yhteiselämän lopettamista koskevaan asiaan.	31 § Avioeroa, *avioliiton kumoamista* tai yhteiselämän lopettamista koskevan asian yhteydessä voidaan esittää vaatimus elatusavun vahvistamisesta ja lapsen huollosta tai tapaamisoikeudesta sekä muu sellainen vaatimus, joka liittyy avioeroa*, avioliiton kumoamista* tai yhteiselämän lopettamista koskevaan asiaan.
Avioeroa tai yhteiselämän lopettamista koskevassa asiassa voi tuomioistuin antaa väliaikaisen määräyksen 1 momentissa tarkoitetusta vaatimuksesta sekä yhteiselämän lopettamisesta. Tuomioistuimen antamaan väliaikaiseen määräykseen ei saa hakea muutosta. Väliaikainen määräys on voimassa, kunnes tuomioistuin antaa asiasta päätöksen, jollei määräystä tätä ennen peruuteta tai muuteta.	Avioeroa, *avioliiton kumoamista* tai yhteiselämän lopettamista koskevassa asiassa tuomioistuin voi antaa väliaikaisen määräyksen 1 momentissa tarkoitetusta vaatimuksesta sekä yhteiselämän lopettamisesta. Tuomioistuimen antamaan väliaikaiseen määräykseen ei saa hakea muutosta. Väliaikainen määräys on voimassa, kunnes tuomioistuin antaa asiasta päätöksen, jollei määräystä tätä ennen peruuteta tai muuteta.
32 § Avioeroa tai yhteiselämän lopettamista koskevassa asiassa tuomioistuimen on omasta aloitteestaan otettava käsiteltäväksi kysymys siitä, miten puolisoiden lasten huolto ja tapaamisoikeus olisi lapsen etua silmällä pitäen järjestettävä. Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta käsitellessään tuomioistuimen on erityisesti kiinnitettävä asianosaisten huomiota siihen, että	32 § Avioeroa, *avioliiton kumoamista* tai yhteiselämän lopettamista koskevassa asiassa tuomioistuimen on omasta aloitteestaan otettava käsiteltäväksi kysymys siitä, miten puolisoiden lasten huolto ja tapaamisoikeus olisi lapsen etua silmällä pitäen järjestettävä. Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta käsitellessään tuomioistuimen on erityisesti kiinnitettävä asianosaisten huomiota siihen, että

Voimassa oleva laki	*Ehdotus*
huollon ja tapaamisoikeuden tarkoituksena on turvata lapsen myönteiset ja läheiset suhteet kumpaankin vanhempaan.	huollon ja tapaamisoikeuden tarkoituksena on turvata lapsen myönteiset ja läheiset suhteet kumpaankin vanhempaan.
Lapsen vanhemman tai sosiaalilautakunnan vaatimuksesta tuomioistuimen tulee antaa päätös huollosta ja tapaamisoikeudesta siten kuin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetussa laissa (361/83) säädetään.	Lapsen vanhemman tai sosiaalilautakunnan vaatimuksesta tuomioistuimen tulee antaa päätös huollosta ja tapaamisoikeudesta *noudattaen* lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta *annetun lain* (361/1983) *säännöksiä*.
44 §	44 §
Avioehtosopimus tulee voimaan, kun se on rekisteröity.	Avioehtosopimus tulee voimaan, kun se on rekisteröity.
Avioehtosopimus ei kuitenkaan tule voimaan, jos se on jätetty Digi- ja väestötietovirastolle tai Ahvenanmaan valtionvirastolle avioliiton purkauduttua tai sen jälkeen, kun avioeroa koskeva asia on tullut vireille.	Avioehtosopimus ei kuitenkaan tule voimaan, jos se on jätetty Digi- ja väestötietovirastolle tai Ahvenanmaan valtionvirastolle avioliiton purkauduttua tai sen jälkeen, kun avioeroa *tai avioliiton kumoamista* koskeva asia on tullut vireille.
48 §	48 §
Kun tuomitaan avioeroon ja puolison katsotaan tarvitsevan elatusapua, tuomioistuin voi velvoittaa toisen puolison suorittamaan elatusapua sen mukaan kuin hänen kykyynsä ja muihin seikkoihin nähden harkitaan kohtuulliseksi.	Kun tuomitaan avioeroon *tai avioliitto kumotaan* ja puolison katsotaan tarvitsevan elatusapua, tuomioistuin voi velvoittaa toisen puolison suorittamaan elatusapua sen mukaan kuin hänen kykyynsä ja muihin seikkoihin nähden harkitaan kohtuulliseksi.
Elatusapu voidaan vahvistaa suoritettavaksi joko toistaiseksi tai siten, että elatusavun suorittaminen lakkaa päätöksessä asetetun määräajan kuluttua. Elatusapu voidaan kuitenkin vahvistaa suoritettavaksi kertakaikkisena, jos elatusvelvollisen varallisuusolot ja muut seikat antavat siihen aihetta.	Elatusapu voidaan vahvistaa suoritettavaksi joko toistaiseksi tai siten, että elatusavun suorittaminen lakkaa päätöksessä asetetun määräajan kuluttua. Elatusapu voidaan kuitenkin vahvistaa suoritettavaksi kertakaikkisena, jos elatusvelvollisen varallisuusolot ja muut seikat antavat siihen aihetta.
Määräajoin maksettavaksi vahvistetun elatusavun suorittamisvelvollisuus raukeaa, jos elatusapuun oikeutettu menee uuteen avioliittoon.	Määräajoin maksettavaksi vahvistetun elatusavun suorittamisvelvollisuus raukeaa, jos elatusapuun oikeutettu menee uuteen avioliittoon.
85 §	85 §
Kun avioeroa koskeva asia on vireillä taikka kun avioliitto on purkautunut, omaisuuden ositus on toimitettava, jos puoliso tai kuolleen puolison perillinen sitä vaatii.	Kun avioeroa *tai avioliiton kumoamista* koskeva asia on vireillä taikka kun avioliitto on purkautunut, omaisuuden ositus on toimitettava, jos puoliso tai kuolleen puolison perillinen sitä vaatii.
Jos kumpaisellakaan puolisolla ei ole avio-oikeutta toistensa omaisuuteen, on omaisuuden osituksen sijasta toimitettava ainoastaan puolisoiden omaisuuden erottelu.	Jos kumpaisellakaan puolisolla ei ole avio-oikeutta toistensa omaisuuteen, omaisuuden osituksen sijasta on toimitettava ainoastaan puolisoiden omaisuuden erottelu.

Voimassa oleva laki	*Ehdotus*
Jos puolisoilla on yhteistä omaisuutta, on omaisuus vaadittaessa jaettava omaisuuden osituksessa taikka erottelussa.	Jos puolisoilla on yhteistä omaisuutta, omaisuus on vaadittaessa jaettava omaisuuden osituksessa taikka erottelussa.
88 a §	88 a §
Kun avioeroa koskeva asia on vireillä tai kun avioliitto on purkautunut, voi puoliso hakea julkista haastetta omien tai toisen puolison velkojen selvittämiseksi osituksen toimittamista varten niin kuin julkisesta haasteesta annetussa laissa (729/2003) säädetään.	Kun avioeroa *tai avioliiton kumoamista* koskeva asia on vireillä tai kun avioliitto on purkautunut, puoliso voi hakea julkista haastetta omien tai toisen puolison velkojen selvittämiseksi osituksen toimittamista varten *noudattaen* julkisesta haasteesta *annetun lain* (729/2003) *säännöksiä*.
90 §	90 §
Omaisuuden ositusta toimitettaessa on omaisuutena, johon toisella puolisolla ei ole avio-oikeutta, pidettävä: 1) omaisuutta, jonka puoliso on ansainnut taikka saanut perintönä, lahjana tai testamentin nojalla avioliiton purkauduttua toisen puolison kuoleman vuoksi; 2) omaisuutta, jonka puoliso on ansainnut taikka saanut perintönä, lahjana tai testamentin nojalla sen jälkeen, kun avioeroa koskeva asia on tullut vireille. Poiketen siitä, mitä 1 momentin 2 kohdassa säädetään, toisella puolisolla on kuitenkin avio-oikeus kohdassa tarkoitettuun omaisuuteen, jos avioeroa koskeva asia on rauennut muusta syystä kuin sen vuoksi, että puoliso on kuollut asian vireillä ollessa.	Omaisuuden ositusta toimitettaessa on omaisuutena, johon toisella puolisolla ei ole avio-oikeutta, pidettävä: 1) omaisuutta, jonka puoliso on ansainnut taikka saanut perintönä, lahjana tai testamentin nojalla avioliiton purkauduttua toisen puolison kuoleman vuoksi; 2) omaisuutta, jonka puoliso on ansainnut taikka saanut perintönä, lahjana tai testamentin nojalla sen jälkeen, kun avioeroa *tai avioliiton kumoamista* koskeva asia on tullut vireille. Poiketen siitä, mitä 1 momentin 2 kohdassa säädetään, toisella puolisolla on kuitenkin avio-oikeus mainitussa kohdassa tarkoitettuun omaisuuteen, jos avioeroa *tai avioliiton kumoamista* koskeva asia on rauennut muusta syystä kuin sen vuoksi, että puoliso on kuollut asian vireillä ollessa.
	115 a § *Avioliittoa, joka täyttää 115 §:n mukaiset pätevyyden edellytykset, ei kuitenkaan pidetä pätevänä Suomessa, ellei siihen ole erityisiä syitä, jos avioliittoa solmittaessa ainakin toinen kihlakumppaneista oli alle 18-vuotias ja ainakin toisella oli asuinpaikka Suomessa.*
119 §	119 §
Avioeroa koskeva asia voidaan tutkia Suomessa, jos: 1) jommallakummalla puolisolla on kotipaikka Suomessa; tai 2) hakijalla on ollut Suomessa kotipaikka tai muu läheinen yhteys Suomeen eikä hän voi	Avioeroa *tai avioliiton kumoamista* koskeva asia voidaan tutkia Suomessa, jos: 1) jommallakummalla puolisolla on kotipaikka Suomessa; tai 2) hakijalla on ollut Suomessa kotipaikka tai muu läheinen yhteys Suomeen eikä hän voi

Voimassa oleva laki	*Ehdotus*
saattaa avioeroa koskevaa asiaa tutkittavaksi siinä vieraassa valtiossa, jossa jommallakummalla puolisolla on kotipaikka, tai tämä aiheuttaisi hakijalle kohtuuttomia vaikeuksia, ja asian tutkimista Suomessa on olosuhteisiin katsoen pidettävä aiheellisena.	saattaa avioeroa *tai avioliiton kumoamista* koskevaa asiaa tutkittavaksi siinä vieraassa valtiossa, jossa jommallakummalla puolisolla on kotipaikka, tai tämä aiheuttaisi hakijalle kohtuuttomia vaikeuksia, ja asian tutkimista Suomessa on olosuhteisiin katsoen pidettävä aiheellisena.
— — — — — — — — — — — — — —	— — — — — — — — — — — — — —
120 §	120 §
Avioeroa ja yhteiselämän lopettamista koskevassa asiassa on sovellettava Suomen lakia.	Avioeroa*, avioliiton kumoamista* ja yhteiselämän lopettamista ja koskevassa asiassa on sovellettava Suomen lakia.
	_____
	Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .
	Sellaisen avioliiton tunnustamiseen, joka on solmittu ennen tämän lain voimaantuloa, sovelletaan tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.
	_____

2.

Laki

oikeudenkäymiskaaren 8 ja 10 luvun muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan oikeudenkäymiskaaren 8 luvun 4 § sekä 10 luvun 11 § ja 18 §:n 1 momentin 4 kohta, sellaisina kuin ne ovat, 8 luvun 4 § laissa 811/2008 sekä 10 luvun 11 § ja 18 §:n 1 momentin 4 kohta laissa 135/2009, seuraavasti:

Voimassa oleva laki	*Ehdotus*
8 luku	8 luku

Voimassa oleva laki	*Ehdotus*
Hakemusasioiden käsittely	**Hakemusasioiden käsittely**
4 §	4 §
Asian käsittelyä on jatkettava riita-asian käsittelyä koskevassa järjestyksessä, jos asia on riitainen ja kyseessä on:	Asian käsittelyä on jatkettava riita-asian käsittelyä koskevassa järjestyksessä, jos asia on riitainen ja kyseessä on:
1) yhteiselämän lopettamista, avioeroa tai puolison elatusta koskeva asia;	1) yhteiselämän lopettamista, avioeroa*, avioliiton kumoamista* tai puolison elatusta koskeva asia;
2) lapsen huoltoa, tapaamisoikeutta tai lapsen elatusta koskeva asia;	2) lapsen huoltoa, tapaamisoikeutta tai lapsen elatusta koskeva asia;
3) lapseksiottamista koskeva asia; tai	3) lapseksiottamista koskeva asia; tai
4) holhoustoimesta annetussa laissa (442/1999) tarkoitettu asia.	4) holhoustoimesta annetussa laissa (442/1999) tarkoitettu asia.
Muussa riitaisessa hakemusasiassa käräjäoikeus voi päättää, että asian käsittelyä jatketaan riita-asian käsittelystä säädetyssä järjestyksessä.	Muussa riitaisessa hakemusasiassa käräjäoikeus voi päättää, että asian käsittelyä jatketaan riita-asian käsittelystä säädetyssä järjestyksessä.
Asian käsittelylajista riippumatta noudatetaan kuitenkin asiaan osallisen laiminlyönnin seurauksia koskevaa 7 §:ää ja asian ratkaisemista koskevaa 10 §:ää.	Asian käsittelylajista riippumatta noudatetaan kuitenkin asiaan osallisen laiminlyönnin seurauksia koskevaa 7 §:ää ja asian ratkaisemista koskevaa 10 §:ää.
10 luku	10 luku
Oikeuspaikasta riita-asioissa	**Oikeuspaikasta riita-asioissa**
11 §	11 §
Avioeroa, yhteiselämän lopettamista tai avioliiton pätevyyttä taikka muuta kuin puolison kuoleman jälkeen toimitettavaa ositusta koskeva asia tutkitaan käräjäoikeudessa, jonka tuomiopiirissä jommallakummalla puolisolla on kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka.	Avioeroa, yhteiselämän lopettamista, *avioliiton kumoamista* tai avioliiton pätevyyttä taikka muuta kuin puolison kuoleman jälkeen toimitettavaa ositusta koskeva asia tutkitaan käräjäoikeudessa, jonka tuomiopiirissä jommallakummalla puolisolla on kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka.
18 §	18 §
Jos ei muutoin ole tuomioistuinta, jossa asia voitaisiin tutkia:	Jos ei muutoin ole tuomioistuinta, jossa asia voitaisiin tutkia:
— — — — — — — — — — — — — — —	— — — — — — — — — — — — — — —
4) asia, joka koskee avioeroa, yhteiselämän lopettamista tai avioliiton pätevyyttä taikka muuta kuin puolison kuoleman jälkeen toimitettavaa ositusta, tutkitaan käräjäoikeudessa, jonka tuomiopiirissä jommallakummalla puolisoista on viimeksi ollut kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka;	4) asia, joka koskee avioeroa, yhteiselämän lopettamista*, avioliiton kumoamista* tai avioliiton pätevyyttä taikka muuta kuin puolison kuoleman jälkeen toimitettavaa ositusta, tutkitaan käräjäoikeudessa, jonka tuomiopiirissä jommallakummalla puolisoista on viimeksi ollut kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka;
— — — — — — — — — — — — — — —	— — — — — — — — — — — — — — —

———

Voimassa oleva laki	*Ehdotus*
	Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

3.

Laki

tuomioistuinmaksulain 5 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan tuomioistuinmaksulain (1455/2015) 5 §:n 15 kohta ja
lisätään 5 §:ään, sellaisena kuin se on osaksi laeissa 1235/2016, 100/2018 ja 1203/2020, uusi 16 kohta seuraavasti:

Voimassa oleva laki	*Ehdotus*
5 §	5 §
Maksuttomat suoritteet	*Maksuttomat suoritteet*
Tämän lain mukaista maksua ei peritä:	Tämän lain mukaista maksua ei peritä:
— — — — — — — — — — — — — — — —	— — — — — — — — — — — — — — — —
15) asioissa, joiden käsittely tuomioistuimessa on muualla laissa säädetty maksuttomaksi.	15) asioissa, joiden käsittely tuomioistuimessa on muualla laissa säädetty maksuttomaksi; *16) avioliittolain (234/1929) mukaisissa avioliiton kumoamista koskevissa asioissa.*
	Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .